

CALVIDII LETI
I. E.
CLAUDII GUILLETI
CALLIPEDIA

L. XIX. 2
Facies creantur foliata & bonis.
Cet in juvenis, est in equis patrum
Nobis, nec imbellem feroces
Progeniant, angustis columbarum

Horat. Carm. lib. 4. od. 4.

42600/A

QUILLET, C.

05.0.0

1907

Mayne 12/1/11

CALVIDII LETI

I. E.

CLAUDII QUILLETI

CALLIPAEDIA

SEU

**DE PULCHRAE PROLIS HABENDAE
RATIONE POEMA DIDACTICON.**

SECUNDUM EDITIONEM ALTERAM SEU
PARISIENSEM CUM INTEGRA LECTIONIS
VARIETATE EDITIONIS PRIMAE SEU
LEIDENSIS

EDIDIT

Ludovicus Choulant

PRAXEOS MEDICAE IN ACADEMIA MEDICA DRESDENSI
PROFESSOR.

LIPSIAE

APUD LEOPOLDUM VOSS.

1836.

ALGERIA

29507

EDITOR LECTORIBUS S. D.

Carmini praestantissimo Fracastorii de morbo Gallico seu Syphilide, quod ante sex annos accurate edidi et notulis illustravi, adiungere nunc placet Claudii Quilleti *Callipaediam*, carmen non illepidum et a re medica non omnino alienum, ut in uno simul conspectu habeatur carminum medicinalium praecipuorum biga ex aevo Leonis X. Papae et Ludovici XIV., Regis Galliae. In his carminibus perlustrandis et diiudicandis facile videbit lector, utrumque carmen reapse eadem ratione ab altero differre, uti aevorum illorum in re litteraria notatu dignissimorum genius, et uti Itala gens ab illa differt, quam an Gallos an Francos dicamus, semper ambi-

gitur. Notulas adieci nonnullas et integram editionis primae et rarissimae lectionem variantem, quae hucusque nusquam fuerat exhibita; textum adcuratissime typis excudendum curavi. Vale et Callipædiae praeceptis utere feliciter.

C O N S P E C T U S .

Prolegomena	vii
Auctoris praefationes	3
Callipædiae liber primus	11
— — liber secundus	27
— — liber tertius	44
— — liber quartus	61
Varietas lectionis ex editione Leidensi	86
Notae	91

Digitized by the Internet Archive
in 2015

QUILLETI VITA.

Auctor huius carminis, Claude Quillet, natus est in urbe Chinon, ad flumen Vienne sita in ea Galliae provincia, quam veteres Turoniam, nostrae aetatis homines la Touraine dixerunt; eandem ergo patriam habuit cum celebri populari suo Francisco Rabelais. Nativitatis annus est vel 1602 vel 1607, mortis annus vero 1661. Medicinae operam dedit, imo eandem exercuit primo in urbe patria, dein apud Loudunenses. Cum vero in hac ipsa urbe moniales aliquot Ursulinae se a daemonibus obsessas praedicarent, ipsi etiam Cardinali Richelieu placeret, huic rei fidem facere videri velle, eamque sua auctoritate munire, Quilletus autem more medicorum non solum dubiam reddere, sed etiam risui exponere rem ridiculam non cunctaretur, factum est, ut securitati suae fuga consulere cogeretur. Romam igitur migravit profugus, ibique clericus factus legato Regis Galliae, Marescalco d'Etrées, erat à

litteris. Hoc ipso tempore dum Romae degeret, Callipaediae carmen primo aggressus est, terminavit vero Parisiis, in quam urbem se post mortem Cardinalis Richelieu receperat. Cur vero primæ et pseudonymæ editionis, quæ Lugduni Batavorum anno 1655 impressa est, multa loca displicuerint Cardinali Mazarinio, id facile unusquisque videbit, qui collata varietate lectionis, quam pag. 86 sq. dabimus, secum perpenderit, Mazarinium Italum et apud Francogallos advenam, imo profugum, summa rerum gerendarum sibi adscivisse et eo temeritatis progressum esse, ut Ludovico XIV. neptim suam matrimonio iungere apud se constituisset, de qua re Quillet sermonem fecit in fine libri primi editionis Leidensis. Quomodo vero Mazarinius in auctorem egerit, melius edoceberis verbis Aegidii Menagii, contemporanei scilicet et Parisiis itidem degentis: *„Il fit imprimer ce livre (la callipédie) en Hollande. Le Cardinal l'ayant su, fit avertir M. Quillet de lui venir parler, mais au lieu de lui témoigner du ressentiment, il se plaignit seulement avec douceur de ce qu'il l'avoit si peu menagé dans ce Poëme. Vous savez, ajouta-t-il, qu'il y a longtems que je vous estime, et que si je ne vous ai pas fait du bien, c'est que des importuns m'obsèdent et m'arrachent les graces; mais je vous promets, que la premiere Abbayie qui vaquera*

sera pour vous. M. Quillet touché de tant de bonté se jeta aux genoux du Cardinal, lui demanda pardon, et promit de corriger son Poëme de telle manière qu'il en seroit content; le suppliant dès lors de vouloir bien souffrir, qu'il le lui dédiât, ce que le Cardinal lui permit. En effet il fit imprimer cette seconde Edition corrigée in octavo à Paris en 1656, et la dedià à M. le Cardinal, qui peu de tems auparavant lui avoit donné une Abbaye considérable (Doudeauville); dont la mort l'empêcha de jouir longtems“ etc. (Menagiana, Paris, 1715. 8. Tome III. p. 232.). Ita facile apparet ob astutam et bene locatam Mazarinii clementiam et munificentiam factum esse, ut ea, quae Quilletus animo virili et intrepido dixerat in prima operis sui editione, in secunda plane in contrarias partes mutarentur, ut quae in acre satis et ingenuum Cardinalis vituperium prolata erant, in laudes eius abirent. Aliter rem narrat Gui Patin (lettres à Spon II. pag. 174.): „Il y a dans ce Poëme plusieurs Vers qui offensent l'Eminence du Mazarin, en tant que Cardinal étranger, Ministre d'Etat etc. On l'a cherché pour le mettre prisonnier, mais il s'est finement et heureusement sauvé, même le Mazarin a fait courir après lui; mais on ne l'a su attraper, et je croi qu'il fera bien de ne pas se laisser prendre. On dit qu'il s'est sauvé en Hol-

lande. Ce M. Quillet est un gros Garçon, rougeaud et à col court d'environ 54 ans. Je l'ai souvent entretenu: il étoit fort ami de M. Gassendi, il a bon esprit et est fort savant.“ Quocumque autem modo haec vere se habeant, difficile semper intellexeris, quomodo vir probus et sibi constans vituperia iusta et animo ingenuo prolata in adulatorias laudes possit convertere et quomodo haec cum virilis famae integritate consistere queant.

Quilletus inter alia opera reliquit etiam carmen epicum de Henrico IV, Rege Galliae, quod nomine *Henriciados* inscribere volebat, et cui imprimendo et edendo quingentos thaleros testamento destinabat; dein etiam versionem plenam satyrarum Iuvenalis. Utrumque opus prelo non commissum est, sed manuscriptum adhuc latet.

Callipaedia varia eruditorum iudicia perpessa est; acris vituperatio legitur in Andreae Baillet jugemens des savans sur les principaux ouvrages des auteurs, Tom. V. p. 285.; honorifica vero censura in Bayle diction. s. v. Quillet et apud alios fide dignos auctores quam plurimos. Et uti varia sunt libellorum fata et mirabilia interdum, ita certe in hoc opere non immerito miraberis, splendide remuneratum fuisse ab eo ipso viro, quem acriter carpebat, et carmen de prole gignenda conscriptum esse a coelibe sacerdote,

dedicatum Cardinali Romanae ecclesiae, auctori ipsi vero promeruisse abbatiam. (Cfr. Haller biblioth. medic. practic. III. pag. 45.; Kestner, medicin. Gelehrten - Lexicon pag. 687.; Eloy dictionnaire historique de la médecine, Mons, 1778., Tom. IV. p. 12.; Biographie médicale VI. pag. 523.; Wachler Handbuch der Geschichte der Literatur IV. pag. 108.; Ebert bibliograph. Lexic. II. pag. 560.; praefationem denique ad Nicol. Andry orthopaediam. Paris, 1741. 12.)

EDITIONES CALLIPAEDIAE.

Lugd. Batav., 1655. 4., *veneunt Parisiis apud Thom. Jolly* (sic).

Editio princeps, perrara, eleganter et adcurate litteris rectis impressa, foliis 28. Nomen auctoris non indicatur, titulus ita legitur: *Calvidii Leti Callipaedia; seu, de Pulchrae Prolis habendae ratione. Poëma Didacticon ad humanam speciem belle conservandam apprime utile.* Neque dedicationem habet, neque praefationem, sed pone titulum statim legitur „Totius Callipaediae oeconomia,“ quam textus ipse excipit. Locos, qui Mazarinio displicuerunt, habent paginae 15, 48, 50, 56. Sed multis aliis adhuc locis discrepat haec editio a sequenti, quod ex integra lectionis varietate videre licet, quam pag. 86. exhibebimus.

Paris., 1656. 8., *apud Thom. Joly.*

Editio altera, plenior et emendata, dedicatione ad Mazarinum Cardinalem et praefatione praedita, 16 et 96 paginis. Textus litteris inclinatis adcurate

quidem, sed neutiquam eleganter impressus, nostrae editioni subest. Titulus: *Cl. Quilleti Callipaedia, seu de pulchrae prolis habendae ratione, poëma didacticon. Cum uno et altero eiusdem Authoris carmine.* Adduntur scilicet huic editioni auctoris Epistola ad Eudoxum et eiusdem Encomium in obitum Petri Gassendi, utrumque versibus conscriptum.

Londini, 1708. 4. min., impensis J. Bowyer.

Secundum editionem Parisiensem adcurate et eleganter litteris rectis impressa, ita ut aliquot versus ex editione Leidensi litteris inclinatis impressi suis locis interponantur; sed versus isti neque plenam lectionis varietatem exhibent, neque ex ipsa editione principe Leidensi desumpti sunt, sed e Menagianis III. 232. Titulus idem est ac in Parisiensi editione, additis his verbis: *Juxta Editionem Parisiensem adiectis versibus aliquot ex Lugduno-Batava*; habet paginas 16 et 96. Bibliopola simili ratione impressit Scaevolae Sammarthani paedotrophiam sive de puerorum educatione libros tres eodem loco et anno, et utriusque carmini deinceps iunctim divendito communem titulum praefecit: *Cl. Quilleti Callipaedia etc. et Scaevolae Sammarthani Paedotrophia, Lond. 1709., impensis J. Bowyer*, ita ut hic liber nova Callipaediae editio dici non possit.

Paris., 1709. 8., ap. Thom. Joly.

Perperam leguntur in titulo Parisii, tanquam locus impressionis, cum potius haec editio *Lipsiae, sumtibus Caspari Fritschii*, sit impressa. Litteras habet rectas, paginas 16 et 95, editionis Parisiensis anni 1656 textum exhibet, sed neque eleganter, neque adcurate impressum; voces saepe habet falsas et corruptas, versus integros non raro plane omittit, ita ut sensus saepissime sit inextricabilis.

Addita sunt Epistola ad Eudoxum et Encomium in obitum P. Gassendi.

VERSIONES ANGLICAE.

London, 1710. 8., printed for John Morpheu.

Versio metrica, 8 et 264 pagg.; titulus: *Callipædiae or an art how to have handsome children, written in latin by the Abbot Quillet, to which is added paedotrophiae or the art of nursing and breeding up children, written in latin by Mons. St. Marthe, physician to Henry III. of France. Now done into English verse. Textus latinus non exhibetur.*

London, 1720. 12.

Versionem confecit Nic. Rowe.

London, 1729. 12.

Versionis auctor Will. Oldisworth.

VERSIO BELGICA.

Amsteldam, 1722. 8., by Gerard.

Imitatio potius quam versio, quum permulta sint mutata, demta et addita ex mente interpretis. Titulus: *Huwlyks Mintafereel leerdicht begrepen in III. boeken door P. Le Clercq; 24 et 108 pagg.; additæ sunt insuper quatuor icones a Folkema incisore aeri incisæ, allegoricae indolis. Interpres Le Clercq, iunior aliquis poëta, aliud carmen didacticon scribere instituerat de nutriendis infantibus.*

VERSIONES GALLICAE.

Amsterdam, 1749. 8., se vend à Paris, chez Durand et Pissot.

Versio plena, prosa oratione conscripta, cum textu editionis Parisiensis ex adverso apposito; 203 pagg.;

titulus : *La callipédie traduite du poème latin de Claude Quillet*, ceterum neque notas habet, neque praefationem; auctor versionis esse dicitur Monthenault d'Egly.

Amsterdam, 1774. 8., se trouve à Paris, chez Dupuis et Bastien.

Versio metrica, non ubique fida et plena, cum textu ex adverso apposito; 20 et 409 pagg.; titulus : *La callipédie ou la manière d'avoir de beaux enfans poème didactique. Traduction libre etc.* Opus ipsum in libros duodecim dispescitur, sed textus ipsas illas mendas et omissiones repetit, quas habet editio Parisiensis secunda anni 1709. Auctor versionis esse dicitur Lancelin de Laval.

Bordeaux, an VII (1799). 12.

Auctor versionis esse dicitur J. Mar. Caillau, medicus Burdigalensis, natus 1765, denatus 1820.

CALVIDII LETI

I. B.

CLAUDII QUILLETI

C A L L I P A E D I A

SEU

**DE PULCHRAE PROLIS HABENDAE
RATIONE.**

LIBRI QUATUOR.

EMINENTISSIMO
S. R. E. PRINCIPI
CARDINALI
IULIO MAZARINO
CL. QUILLETUS ABB. D. S.

DIU multumque cogitavi (CARDINALIS EMINENTISSIME) prudentisne animi foret, huius poëmatis editionem, sub sacri tui nominis auspicio, moliri. Ab hoc proposito me deterrebat tenerioris, nec abunde gravis, ut multi ex prima fronte censebant, argumenti conditio; cuius tractationem oculis tuis obiicere piaculum potius esset, quam deditae menti congruum, tuaeque dignitati conveniens obsequium. Ecquis enim (inquebant illi) hominem vanum et in publica commoda peccantem non arguat, qui summum Gallici imperii administrum, ad ludicrae minusque seriae Callipædiae lectionem abducat? Omnem tamen ex animo scrupulum aliae, si non omnibus acceptae,

mihi certe potissimae rationes exemerunt. Hoc poëma, Romae, in tuo natali solo, incoeptum; Lutetiae, in amplissimo tuae virtutis et gloriae theatro, affectum, et numeris absolutum suis, tuo nomini nuncupari gestiebat. Sic divini Maronis opus Georgicon, cuius exemplar et ideam, longo quamvis intervallo, assequi conatus sum, C. Cilnio Meconati, totius imperii Romani, ipsiusque Augusti imperatoris administro, inscriptum quondam fuit; ipsique non modo poëtae, sed et ipsius poëmatis fautori et patrono, aeternum apud posteros nomen decusque comparavit. Equidem Callipaedica haec Georgicis conferre non ausim,

— — *Sic parvis componere magna puderet;*
attamen (absit dicto invidia!) nostri huius qualiscumque operis argumentum, Virgiliano antecellere, audacter asseverem. Enimverò quis segetes, etiamsi laetas, laetis thalamis, ulmis adiunctas vites sponis ad pulchram sobolem delectis, boum curam, habendique pecoris cultum, ipsius hominis coalescentis, nascentis et adolescentis curae praeponat, nisi malus rerum aestimator haberi non erubescat? Sed et illa nobilis, virisque ingenuis adeo digna Uranoscopia, in nostro non secus ac in Georgico carmine, suum sibi locum vendicat, dum quo sidere pulchra proles utero concipiatur, accurate et forsitan non illepide canimus. His liceat addere rationem, quae carmen hoc nostrum regibus etiam, regnorumque moderatoribus serio commendet. Quum

enim ipsorum imperium, imperiique moderamen, non in segetes aut pecora, sed in ipsos homines proprio et convenienti modo procedat; quis haec nostra de humanae pulchraeque prolis habendae ratione praecepta, ad regnorum decus roburque conducere, SALICISQUE etiam legibus adiungenda esse, non concedat?

Accipe ergo (CARDINALIS EMINENTISSIME) hunc genuinum animi nostri foetum, si non formae venustate, materiae saltem dignitate commendabilem

— — *et iam nunc votis assuesce vocari.*

Hic sane opus esset, ut ad tam eximium argumentum egregie et apposite tractandum eximios quoque spiritus, versusque non publici saporis afferrem: sed quamvis id, pro ingenii modulo, praestare nequeam, tu tamen ipsius Mecoenatis erga me partes implere ne dedigneris. Hunc, ut rerum imperii gerendarum solertia, ceterisque tum belli tum pacis artibus apprime vincis; ita et eiusdem comitatem, lenitatem, et in politioris litteraturae cultores effusum amorem, te non solum imitari, sed et superare par est, tuique animi magnitudini consentaneum. Vale, et me tibi addictissimum nova benevolentia prosequere.

T Y P O G R A P H U S
L E C T O R I .

EN alteram, LECTOR BENEVOLE, Callipædiae, hoc est, lepidi *de pulchrae prolis habendae ratione* poëmaticis, editionem, auctam, recognitam, et ipsius auctoris menti vere consentaneam. Quae, duobus abhinc circiter annis, sub fictitio Calvidii Leti nomine, Lugduni Batavorum typis excusa prodiit, pluribus non modo erroribus, sed et sentiis dissonis inspersa; mirum est, quantum huius foetus genuino parenti displicuerit. Hic, quo inscio opus immaturum in lucem eruperat, de necessaria eius animadversione, imo et castigatione statim et serio cogitaverat; atque ut legentium animos nova dulcedine mulceret, ei in promptu erant non pauca, quae carminis huius argumento non dissentanea, auctarii vice, adiungere meditabatur. Sed multi, per aliquot menses, hinc inde obices exorti, huic proposito moras iniecerunt; quas quum hodie tandem aliquando removerit, nunc sibi omnique bonae menti gratam operam navare posse feliciter exultat.

Accipe ergo (AMICE LECTOR) non corruptam aut adulteratam, sed nativam et legitimam, ipsoque accurante auctore editam Callipaediam. Ab hac exularunt aspera illa, quae, nescio quo fato, in Batavam editionem irrepserant; atque in eorum locum, potiora, ni fallor, subiectaeque materiae accommodatiora subierunt.

In primo quidem libro adiunctam habes *παρεξβασι* seu excursionem in huius seculi avaros, qui pinguem dotem coeco desiderio prosequentes, hanc in aptandis coniugiis, nuribusque aut generis eligendis unice concupiscunt. Ipsa etiam ad amabilem nostrum regem LUDOVICUM, pro nuptiis, apostrophe, quae, in priori editione concisior et salebrosior apparebat, nunc fusiori et aequabili stilo procedit, regiaeque sponsae ad pulchram sobolem assumendae rationem, ingenuo, nec forsan inepto consilio proponit.

Secundi libri initio, laetitia nuptialis amplius et amoenius explicatur. Et, quod in Batavo exemplari omnino deerat, adiecta sunt ad finem non illepida praecepta, quibus mascula proles satis apposita methodo progignatur.

In tertio, post vires imaginationis accurate perpensas, habes insuper adiectam, de praegnantis in curriculo vectatione, tractationem, consitique ad Sequanae ripas ulmarii, rhedarumque huc frequenter et affatim accurrentium descriptio-

nem; quam legere animoque identidem revolvere non pigebit.

In quarto denique postremoque Callipaediae libro, praeter immutata et inserta quaedam, ad Italorum Gallorumque animorum icones spectantia, offertur tibi non insulsa in magnates patres animadversio; quod pueros suos vix ferulae magistrisque subductos, omnibus nullo discrimine sodalibus et coetibus admisceri concedant. Tum pro universi operis coronide, pacis iamdudum expetitae, proximeque futurae vaticinium accedit, quod Musis vatibusque debitam felicitatem, placidumque Callipaediae usum non inamoene pollicetur.

His te praemonitum volui (LECTOR INGENUUS) ut, quae Batavis typis deessent, nostrisque accessissent, apprime pernosces. Hac ergo nostra opera amice perfruere, et quae *δευτέρα φροντίδες σοφώτεραι* immutarunt et adiecerunt, aequi bonique consule.

TOTIUS CALLIPAEDIAE OECONOMIA.

POE^{MA} dispertitum est in quatuor libros. Pri-
mus orditur ab invocatione pulcherrimorum nu-
minum. Exinde pulchritudinis, varie secundum
varias regiones aestimatae, causam, ex apposita
ad rem Pandorae fabula, deducit. Sponsorum ad
pulchram prolem deligendorum condiciones exe-
quitur, desinitque, imminente delectis sponsis hy-
menaeo.

Secundus, celebrato hymenaeo, leges in coitu
servandas attingit. Astrologicas cautelas, side-
rumque ad formosam sobolem conducentium vi-
res, expromit; tum quibusdam aliis regulis ad-
iunctis, seminibus conceptis, absolvitur.

Tertius, signis conceptus explicatis, quaedam
praecepta praegnantibus inculcat. Vires imagi-
nationis in signandis foetibus extollit. Has pro-
bat ex formatione Chironis Centauri, cuius in
Phillyrae utero coalitum natalesque describit.
Earundem causas ex principiis Epicureae philo-

sophiae delibat. Tum partus quibusdam erroribus puellum distortentibus indicatis, variolisque oris venustatem praecipue deturpantibus indigitatis, concluditur.

Quarto libro, ceteris paullo prolixiore, pulchro veniens e corpore virtus, humanaeque tum masculeae, tum foemineae, mentis pulchritudo, ex intellectus et voluntatis virtutibus emicans, tractatur; ita ut demum poëta, oblatae sibi de repente Calliopae, et, post inculcata quaedam virginibus et nuribus consilia, avolanti, valedicens, operi coronidem imponat. Haec est oeconomia totius nostrae Callipaediae. Hac frui et laetare.

CLAUDII QUILLETI
CALLIPÆDIAE

LIBER PRIMUS.

QUID faciat laetos thalamos, quo semine felix
Exurgat proles et amoeni gratia vultus,
Sidera quae lepidas fundant per membra figuras,
Et quae vis animae geniali praesit amori,
5 Quae decora eximiam pulchro sub corpore mentem
Commendent, clarisque hominem virtutibus ornent,
Hic canere aggredior. Vos o pulcherrima mundi
Numina, formosae Charites, tuque alma leporum
Mater, in Idaeis cui quondam saltibus, aequi
10 Iudicio Paridis, formae victoria cessit,
Idalios afflate modos: ne incompta venustam
Materiem Musa infamet, sed carmine grato
Discendam humano generi circumferat artem.
Fors erit ut nostra accipiant interprete sponso
15 Ingenuae praecepta nurus, si quando beatam
Exoptent sobolem speciosaque corpora natis,
Nec posthac homines foedis spernentur ubique

Coniugiis, prava queis membra exosa figura
Sordescunt, turpique omnis Venus exulat ore.

- 20 Vos modo, quos blandi genialia foedera lecti
Invitant pulchram post fata relinquere prolem,
Attentis animis state et, si grata canemus,
Nostra virescenti praecingite tempora myrto.

Principio, quibus in formis substantia pulchri

- 25 Consistat: quis frontis honos, quae blanda genarum
Conditio, quae grata magis se vertice spargat
Caesaries, quibus in labiis fragrantia libes
Basia, quas teneris stringas amplexibus ulnas,
Nosse iuvat. Sed enim variis sobolescit amantum

- 30 Quaestio dissidiis. Albam hic Amaryllida laudat,
Huic Chloris subfusca placet, te flava comarum
Retia Daphni tenent, tu nigros Tyrsi capillos
Diligis et rutilis horres in crinibus aurum.
Caesius hunc oculus ferit, hunc pupilla sub atro

- 35 Nigra supercilio ferventi corripit igne.
Nec satis. Hic graciles procera mole puellas
Ardet, carnosamque odit malesanus amicam.
Tanta Cupidinea sub relligione vagatur
Haeresis, occoecatque animum sua cuique libido.

- 40 Nec modo foemineam speciem contraria fingunt
Sensa virum: sed adhuc marium veneranda venustas
Usque latet, variasque secat sententia gentes.
Cernis, ut Aethiopes vultus candore coruscos
Contemnant, Stygiisque colorem hunc civibus aptent?

- 45 Quis neget elatum convexo fornice nasum
Continuo antiquis placuisse Euphratis alumnis,
Ex quo conspicuum tali sub imagine norunt

Eoi regem imperii, qui Lydia iunxit

Regna suis, traxitque opulentum in vincula Croesum?

50 Quid memorem niveo gaudentes corpore Gallos

Prolixisque comis et apertae frontis honore?

Quid fuscum Hispanum et nigri ferrugine tinctum

Sanguinis, ingentes humili sub mole minantem

Conatus, tumidoque frementem in sidera fastu?

55 Hic, licet occiduo et longa vertigine fesso

Sole sub aethereas erumpat luminis oras,

Se tamen ipse putat pulchrum, mollesque Britannos

Spernit et oblongis Germanica membra lacertis.

Unde tot in rebus claris discrimina, quaeenam

60 Diversos hominum sensus causa abdita scindat,

Musa refer, primosque retexe ab origine lapsus.

Iam novus ornata mundus compage nitebat,

Atque creatarum series pulcherrima rerum

Nativas monstrabat opes, nondum impia secli

65 Pernicies nitidum ferro corruperat aurum.

Eminus aurata fulgens testudine coelum

Lucentes puro pascebat in aethere stellas:

Nec densus quisquam e pelago surgebat in altum

Halitus, obscura raperet qui nube serenum.

70 Undique mundities aderat. Tu Phoebæ, micantum

Astrorum princeps, nullis obnoxia velis

Lumina spargebas, tua per vestigia currens

Limpida nocturnas fulgebat Luna per umbras.

Ipsa sibi adnatis saxis, animalibus, herbis

75 Aspera nec minima tellus spectabilis arte

Nil tamen obscœni redolebat: at omnia purus

Spiritus illaeso servabat ubique tenore.

- Quippe sub haec teneri primordia candida mundi,
 Candorem retinebat homo, nec perditâ proles
 80 Flexerat obliquos recto de tramite mores.
 Unus erat cultus Superùm, non coeca libido,
 Non levis ambitio petulanti irrepserat orbi.
 Nec solus pictatis honos animique venustas
 Humanum genus ornabant, sed gratia cunctis
 85 Insita corporibus, totiusque optima molis
 Temperies, formaeque decor per membra coruscans
 Pulchra incorruptae iungebat corpora menti.
 Hunc ubi de rutilo concentum cernit Olympo
 Omnipotens, sanctumque vigere per omnia foedus,
 90 Summum opus adiungamus, ait, coelique solique
 Delicias omnes Nympham cogamus in unam.
 Vix ea fatus erat, vastum per inane volantes
 Accurrunt operi species: crystallinus orbis
 Corpoream insternens molem se in frustra secari
 95 Gaudet, ut aethereos Divae ducatur in artus,
 Sol capiti annectit radios, albentia frontis
 Marmora dat Phoebe, nivea inter lilia fingit
 Purpureas Aurora genas, mellita labella
 Efformat Venus, et reliquo se corpore fundit
 100 Divus Amor lepida Charitum stipante corona.
 His adeo instructum membris specieque decora
 Protinus implevit vitali flamine corpus
 Divùm hominumque parens, atque apto nomine dictam
 Pandoram verbis sic interpellat amicis:
 105 I formosa Deùm soboles, hominesque benigno
 Ore bea, tua te terris praesentia reddat
 Conspiciam, reseretque tuae miracula formae.

Scilicet humanis oculis (dum innoxius aevi
Fulget honos) placet, ut pulchri natura patescat.

110 Tu tamen humanae si curas gaudia sortis,
Et stabilem servare cupis per secla decorem,
Quam tibi committo fatali semine plenam
Pyxida, ne levior digitis reclude profanis.
Si facias: mox foeda lues invadet in omnem

115 Progeniem, tibi nec turpis mutatio parcet.

Dixit. At haec dicto velocius effluit astris,
Et lustrans terras peregre haud Epimethea solum
Visit, ut Ascraei referunt insomnia vatis,
Ipsa sed in vulgus se prodens splendet ubique

120) Os humerosque Deae similis. Circumflua gestit
Turba virum obtutuque stupens haerescit in uno.
Corporis hic habitum miratur, at ille comarum
Auratos radios: niveo hinc candore corusca
Frons micat, hinc spirat divinum vertice odorem.

125 Et (quod vix canerem, nisi sacro numine Phoebus
Innueret) Pandorae oculi, ceu luminis orbis,
Aethereum decus addebant spectantibus: alto
Sic rutilans Aurora polo ridentia passim
Prata beat, pulchrumque solo dat pulchra colorem.

130 Una adeo cuncti sexus utriusque lepores
Splendebant, dum recta hominum natura malignos
Nescibat mores, sed honesta in lege manebat.

Ast ubi felicitis mutatio degener aevi
Humanae sobolis mentes ad devia traxit,

135 Protinus incoepit pravae contagia gentis
Haurire, insanosque sequi Pandora furores.
Quippe diu non illa stetit, quin, iussa supremi

- Aspernata Dei coeque libidine rapta,
 Sacrilega (o facinus!) reseravit pyxida dextra.
- 140 Unde statim vastas teter prorupit in auras
 Spiritus, ipsius qui virginis ora lacessens
 Continuo innatum frontis delevit honorem,
 Foedavitque genas, oculisque crepuscula crassa
 Offundens nulla decus ullum in parte reliquit.
- 145 Nec satis. In mortale genus de semine eodem
 Morborum numerosa cohors processit, et ipsum
 Infesta contage petens corpusque animumque,
 Humanae rationis opes commiscuit atris
 Errorum nebulis, genuinaque lumina vertit.
- 150 Hinc pulchri natura latet semperque latebit
 Humanam sobolem, nec erit, qui nubila densa
 Discutere et tantas possit reserare latebras.
 Ergo quid in tanta statuemus nocte? quod umbras
 Dissolvat iubar? adsis o rutilantis Olympi
- 155 Phoebe decus, radiisque novis nova lumina sparge.
 Scilicet in totum quamvis se fuderit orbem
 Contages, tamen haud aequalia damna recepit
 Omnis humus, pariterque gravi sub fomite sordet.
 Illa sed argentem regio quae vergit ad Arcton,
- 160 Quaeque per immodicos solis comburitur aestus,
 Turpibus ante alias horrescunt gentibus. Illa
 Immenso diluta mari turpissima gestat
 Corpora, queis lentos moles inhonesta per artus
 Spargitur. Hanc turpat foeda e fuligine surgens
- 165 Sordities, crispique atra inter tempora crines,
 Labrorumque tumor simis sub naribus, extans.
 Nec tamen hic sileam, proprio quod Apolline princeps

- Scribit Arabs: terras medio super axe locatas
 Temperie aequali mixtis cum frigore flammis
- 170 Gaudere, aeternumque boni dulcedine coeli.
 Namque duos utrimque polos summoque micantem
 Vertice quum spectent Libram, aequa lance calentis
 Divisæ Phoebi radios cum nocte tepente
 Semper habent. Hinc innumeris ditissima tellus
- 175 Luxuriat donis, duplici se vere resolvit:
 Bis parit innumeros nullo conamine fructus,
 Bis tandem modicae persentit frigora brumae.
 Unde ego crediderim genita in regionibus istis
 Corpora temperie pulchra formisque decoris
- 180 Ornari, ni foedi habitus infamia fuscam
 Offerret speciem et nimii argumenta caloris.
 Ergo e limitibus zonae torrentis in ipsum
 Nonnihil inclinare polum, me iudice fas est,
 Si dulcem terrae genium pulchrosque colonos
- 185 Quaeris et antiqui monumentum insigne decoris.
 Tu modo sub calido Latio Hesperiaque rubenti
 Nusquam consistas, sed in ulteriora recedas
 Europae spatia, Elysio quo se aequore fundit
 Gallia felicitique homines sub sidere pascit:
- 190 Praesertim irriguis qua se Turonia campis
 Submittit varioque resurgit in aethera colle.
 Hic ubi foecundis Liger almus repit ad Andes,
 Fluminibusque tumens loca foeta feracibus undis
 Alluit, et crocea nitidas splendescit arena,
- 195 Conspicias multas forma praestante nitentes.
 Pandoramque suo referentes corpore nymphas.
 Nobilis has passim mediocri in mole figura

- Commendat: non crassa nimis, non squallida macris
 Artubus, at pulchro membrorum clara nitore.
- 200 Si frontem inspectes, tenero laevore corusca
 Prominet et molli descendens lactea clivo
 Efformat placidos oculis ridentibus alveos.
 Cerne genas, rubeo referunt suffusa colore
 Lilia, quae labii roseos comitantur honores.
- 205 Quid celebrem auratos crines? quid eburnea colla,
 Mammaramque decus spirans, et caetera dici
 Quae prohibet pudor et castae reverentia Musae?
 Nec tantum in nostris felix natura triumphat
 Virginibus, sed masculo sub corpore pubes
- 210 Emicat, innuptis haud aspernanda puellis.
 Aspice, ut imberbes habitus laudabilis ornat
 Aequaque temperies pulchrae socia addita formae.
 Pallida non facies, non atri aspergine tincta
 Humoris, sed sanguineo spectabilis ostro
- 215 Excipit undantes sublimi e fronte capillos.
 Nec minor in reliquis membris praestantia: firma
 Compages per cuncta viget, formosa tororum
 Mobilitas mediaeque habilis proportio moli.
 Has adeo species nostri clementia coeli
- 220 Producit. Nec enim calido vicinius austro
 Nec gelido boreae, medium sed munere Divum
 Clima tenens tepidas praestat viventibus auras.
 Ergo age (si nostras addiscere non piget artes)
 Haec memori sub mente geras: non omnis habendae
- 225 Vir mulierque vacet soboli, nec turpia dulci
 Corpora committas operae sacrisque hymenacis.
 Quis tetram horrendo Noctem Phlegethonte subactam

- Nesciat anguiferas Orco peperisse sorores?
 Quis nigri thalamos Ditis non horreat? atrum
- 230 Quae Cyclopa ferat virgo? non Mulciber ullam,
 Iudice me, Venerem premat, in fornacibus Aetnae
 Usque furens steriles infelix exigat annos.
 Sed mihi pulchra sapit, sano qui corpore fortes
 Connubiis aptat, taedisque iugalibus arcet
- 235 Invalidos: ceu quos miseræ tormenta podagrae
 Affligunt, morbusve sacer, mentisque pudendus
 Error et insana infestans praecordia bilis,
 Aut pulmonis edax ulcus pascensque medullas
 Ignis et exsucco veniens in corpore tabes.
- 240 Scilicet humanam ad prolem (mirabile dictu)
 Deciduum toto procedit corpore semen,
 Unde malos membrorum habitus, alteque repostas
 Visceribus patrum labes traducit in ipsam
 Progeniem, et natis vitam impertitur amaram.
- 245 Heu quoties vidi miseranda sorte creatos
 Aethereas querulis nequicquam planctibus auras
 Rumpere et innocuis nimium maledicere Divis!
 Ergo tibi inprimis sponsi sponsaeque legantur,
 Turpia nec pulchrae quaeras primordia proli.
- 250 Ecquis enim furor est? laetas dum poscis aristas
 Triticeaeque decus sobolis comedendaque farra,
 Haud unquam inverso tradis marcentia sulco
 Semina, sed flavum Cereris melioris honorem.
 Tu tamen interea humanam contemnere pergis
- 255 Sementem, nec clara tuae te gloria sortis
 Tangit, ut incolumes uteros uterique colonos
 Sincerumque petas valido de corpore semen.

- Tene hominis natura latet? tene ipsa Tonantis
 Effigies? tene hic animus, cui sidera nota,
 260 Cui mundi genus omne subest, haud possit inertem
 Erigere, ut verae documenta capessere cures
 Artis, et aetherae condas pulchra atria menti?
 Diique Deaeque omnes, quibus alma cubilia curae,
 Queis hominum satio arridet, promiscua passim
 265 Semina et infirmos thalamis arcete maritos
 Invalidasque nurus, sua ne primordia damnet
 Progenies voveatque Erebo Dirisque parentes.
 Tu modo, qui firmo servas molimine mundum
 Divum hominumque parens, pravum consistere morem
 270 Ne patiare: novus claro descendat Olympo
 Naturae genius, qui homini praecepta serendo
 Scribat et ad reliquos transmittat scripta nepotes.
 Nec mihi sufficiant vegeta de gente parata
 Coniugia: est aliud superat quod caetera punctum.
 275 Ne iuveni vetulam iungas vetuloque puellam,
 His nec laetus Hymen, nec amica lampade fulgens
 Allucet sponsis Iuno, succedit iniqua
 Tisiphone, accensa Stygio de sulphure taeda.
 Cernis, ut antiquo iuvenis malenupta marito
 280 Amplexus gelidos invisaeque basia vitet
 Quotidie, lacrymisque genas suffundat abortis,
 Tithoni exosum fugiens Aurora cubile.
 O fortunatum, quem castis ignibus Atym
 Deperiit Cybele! tantae si basia sicca
 285 Delibasset anus, iuvenili robore cassus
 Paullatim effoetis animam liquisset in ulnis.
 Quippe senescentes artus invadit iniqua

- Ariditas, qua vivificus consumitur humor
Puberibus teneris. Libyco sic saepe per agros
290 Irrigui bibulis imbres suguntur arenis,
Torrida nec pluvio saturatur sidere tellus.
Praeterea tam dissimili, iuvenisque senisque,
Semina temperie pugnant, ut si quis in auras
Concordi tandem coitu proruperit infans,
295 Heu nimium misero languescat debilis aevo,
Nec validis possit patriae succurrere nervis.
Haud tamen hic sileamus, ut auri sacra cupido,
Immensae vel dotis amor, nostra optima passim
Consilia et pulchras soleat contemnere leges.
- 300 Nimirum immodico si quis patrimonia censu
Et multis gravidam nummorum millibus arcam
Monstret et uxori promittat, protinus omnes
Hunc ambire sibi generum matresque patresque
Cernimus, et lepidas certatim offerre puellas
305 Conspicuo diti, quamvis huic viscera rodens
Foeda lues nuptae contagia dira minetur,
Quamvis vel tremulae languentia membra senectae
Foecundamque negent Venerem thalamosque beatos,
Atque infelici moveant fastidia sponsae.
- 310 O quantas lacrymas, o quanta hic taedia lectus
Infaustus feret! eximium marcescere florem
Aetatis, turpesque tori succedere fructus
Aut nullos, miseranda nurus noctesque diesque
Ingemet et Veneris ludos horrebit iniquos.
- 315 Quin etiam amplexus potioris amoena libido
Si forte invadet teneram (foetentia nam quae
Oscula et invalidum non excretur amorem!)

- Quot moechis temerata domus sordescet? alendos
 Quot tibi turba procax dabit o curruca puellōs?
 320 Hic equitem, hic vernam, vicinum hic exprimet infans
 Civem aut bellacis frontemque oculosque tribuni.
 Quae tibi tot longis congesta pecunia crevit
 Aerumnis, tibi quae locupletes ordine longo
 Transmisere patres, pinguissima praedia, laevis
 325 Numinibus cedent alieno indebita nato.
 Nec tantum haec privata domus dispendia speret.
 Ipsi etiam effoeto nonnunquam robore reges
 Masculeo, aut veteris steriles ob semina morbi,
 Infantes celsis in pulvinaribus ortos
 330 Suscepere nothos. Quondam data iura pudendo
 Et sceleri et natae moechi de sanguine proli,
 Indignum quandoque caput diademate cinctum,
 Sceptraque supposito, o facinus! transmissa tyranno.
 Sic quoque divitiis quaecunque aut dote beata
 335 Insignis celebratur anus, licet aspera rugis
 Ora gerat, lippis oculis et dentibus atris
 Horrida, clangosaque agitans praecordia tussi,
 Haec tamen insano si forte libidinis oestro
 Percita, connubiis inhiet serisque hymenaeis:
 340 Non deerit iuvenis, qui illam sectetur amator
 Ingentesque affectet opes, nexunque iugalem
 Offerat et vetulae macilentum ad corpus anhelet:
 Ast ubi se ad multi communia commoda census
 Sentiet adscitum, paullatim tristitia surgent
 345 Taedia, et uxoris tetrum aspernabitur ignem:
 Virginis aut nuptae flagrabit amore coevae,
 Dum gemet in vacuo coniux deserta cubili.

- Hinc queruli erumpent fletus iraeque furentis
 Zelotypae, spretique atrox iniuria lecti.
- 350 Hinc etiam hippomane affuso mixtave rubeta
 Incautum audebit fatis urgere maritum.
 Unde ego communes coitus, et nescia pacti
 Coniugia optarem induci (nisi sancta vetaret
 Relligio) quippe ingenitis rationibus aequam
- 355 Eligeret saltem Venerem natura, nec aegris
 Misceret sana aut morientia corpora vivis.
 Usque adeo simili gaudentes flore iuventae,
 Et valida integris iactantes robora membris,
 Congruit ante alios geniali incumbere curae!
- 360 Nec tamen impubes pueros crudasque puellas
 Iunxeris. In vacuis nondum genitalibus humor
 Turget, at ingenua distendit mole lacertos,
 Crescentemque hominem partes diducit in omnes.
 Has ideo leges servandaque foedera dudum
- 365 Imposuit Themis, ut bissennum impleverit annum
 Foemina, si Veneris dulci indulgere labori
 Et firmam cupit ex utero deponere prolem.
 Namque ubi iam coepit muliebri in corpore moles
 Firmari, fervetque novo calor acrior aestu,
- 370 Tunc superest roseoque uterum circumalluit amne
 Sanguis, in annonam foetus et pabula nati,
 Maturoque simul turgentes tubere mammae
 Inspirant blandum lascivi flamen amoris.
 Sic quoque dum maribus molli lanugine pubes
- 375 Induitur solidisque accedunt robora membris,
 Fertilis exsultat vigor et, Iunone secunda,
 Tunc licet uxoris blandos penetrare recessus.

- His sane ordinibus mundi et rationibus aequis
 Coniugia aptantur, nec erit, qui talia pulchrae
 380 Fundamenta neget sobolis thalamiue beati.
 Interea dum tam lepida versamur in arte,
 Coniugibusque damus leges, en pulcher amanda
 Pubertate viget, valida qui Gallica gestat
 Sceptra manu, aeternoque patrum diademate fulget,
 385 Cara Deum soboles, coelo Lodoicus ab alto
 Missus, ut innocuis moderetur legibus orbem.
 O qualis decor ore nitet! quam regia toto
 Corpore maiestas animusque ad grandia surgens!
 Hunc optant iam mille Deae: hunc spectabilis ardet
 390 Nympha Tagi, Austriaci augusto de sanguine Ditis,
 Iungendosque novo nexu promittit Iberos.
 Hunc Lusitanis etiam suspirat ab oris
 Regia virgo gemens, Hispanaeque aemula flammae.
 Hunc etiam Eridani Nymphae Rhenique bicornis
 395 Depereunt, certantque sacris incendere taedis.
 Tu tamen has omnes (nostrae o spes maxima gentis)
 Sedulus expendas, lectamque ad basia iungas.
 Scilicet haud ullam thalami regalis honore
 Digneris, cuius non ipsa inspexeris ora
 400 Tu prius insertamque alto sub pectore mentem.
 Quis ferat insanum morem, quo numine coeco
 Excelsum sponsa ad lectum non visa vocatur,
 Eligiturque oculis alienis regia coniux?
 Imo hoc in votis sit primum, ut pulchra iugali
 405 Iuncta tibi vincolo et pulchro de sanguine creta
 Uxor adoranda faciat te prole parentem:
 Ecquid enim populorum animos subiectaque corda

- Lenius afficiat, regumque ad numina flectat,
Quam si formosam decorent diademata frontem,
410 Pulchraque sidereo maiestas fulgeat ore?
Quid iuuet antiquo regnantum e stemmate sponsam
Ducere, Iunonemve suis adiungere sceptris,
Si fuscis obscoena genis et corpore foedo
Vel nullum penitus vel turpem inspiret amorem,
415 Unde etiam ad regnum turpis se proferat haeres?
Non latet ut crebris temeretur regia scortis,
Quum ruit in vetitam Venerem famaue sinistra
Regius uxorem nimium aspernatur adulter.
Sic saepe exosae pertaesus coniugis olim
420 Iuppiter humanum promiscua supra per orbem
Intulit, et spuris foedavit sidera natis.
Eripe te his rex magne probris, contentus amanda
Coniuge regales formosa prole Penates
Auge, et conspicuos pueros in sceptrata repone.
425 Quin etiam (si tanta loqui per numina nobis
Sacra licet) posses minus alta e stirpe paratum
Sumere coniugium, modo pulchra nobile forma
Concordes gereret splendenti in corpore mores,
Unanimique tuas leniret pectore curas.
430 Nimirum per connubia iugentesque hymenaeos
Munimenta sibi quaerant, nutantia quorum
Sceptrata labant nec firma suis radicibus haerent.
Sic tener elatam palmas desiderat ulmum.
Sed quibus invicto populorum robore perstat
435 Maiestas, proprio reges se pondere librant,
Vicini nec egent vano tutamine regni.

Dum tamen augusti decus ad sublime cubilis
Prudenti praestans delectu quaeritur uxor,
Me liceat coeptum Phoebos aspirante laborem
410 Persequi et optandas sponsis edicere leges.

LIBER SECUNDUS.

- S**ED iam legitimo sociati foedere sponsi
Foecundos ardent coitus. Iam laeta peracto
Officio e coena agnatorum turba recedit.
Ipse puer saturo turgens abdomine Bacchus
- 5 Despicit effuso redolentia pocula vino
Inversasque solo pateras. Saltante chorea
Florentes annis pueros agilesque puellas
Lassarunt crispo modulantes pectine chordae.
Iam cithara insignis licito praelusit amori
- 10 Hedymeles, dulcesque iocos et suavia cantans
Basia felicitatis promisit pignora lecti.
Imo et vesanum pectus moresque ferocis
Palladis, et stolidae deridens vota Dianae
Te solam, Cytherea, piis mortalibus aequam
- 15 Personuit: tua laetitiam studia alma beatam
Praestare atque ipsi solatia blanda Tonanti.
Te, formose Pari, meritis evexit ad astra
Laudibus, eximiae quod debita praemia formae
Donasses Veneri, saeva freudentibus ira
- 20 Supremique uxore Dei innuptaque Minerva.

- Ast nimis insanum salibus tentare iocosis
 Haud veritus Phoebum, infando quod percitus aestu
 Oebalium sterili puerum vexavit amore,
 Excussoque caput quassarit amabile disco:
 25 Te quoque, summe pater, Phrygii quod amore puelli
 Corruptus tetro fervens indulseris igni,
 Contempsit: nam sola canens, quae utrimque resolvunt
 Oscula, perversum diris oneravit amorem.
 Morosi risere senes, risere verendae
 30 Matronae castaeque nurus. Sed vesper amantes
 Sollicitat, Venerisque sacro micat aureus astro.
 Ergo abeas, inamoene Pudor, succedat amica
 Lampade ridentes agitans Hymenaeus Amores
 Atque maritalem iactans Saturnia taedam.
 35 Vosque adeo, o passae genialia proelia matres,
 Virgineam intactae zonam discingite sponsae,
 Intrepidusque afflate animos, iam nuda mariti
 Membra Cupidineam fervent intrare palaestram.
 Congrediamur, ait, Paphioque terenda duello
 40 Tempora ne perdat mora longior, invida cedat
 Turba nec optatam toties praecludat arenam.
 Quid validos miscere toros, quid nostra vetatis
 Brachia felici tandem se tradere luctae? —
 Parce furens animi iuvenis! compescere robur
 45 Tantisper coecumque iuvat fraenare furorem.
 Nimirum crudum si ad laeta cubilia portas
 Ventre cibum, incoctaque agitas genitalia coena,
 Heu tenue effundes semen, nec idonea pulchrum
 Materies fundabit opus. Siste ergo per horas
 50 Saltem aliquot, dum cocta satis stomachoque subacta

Pabula nectareum spargant per viscera succum.

Dura quidem tibi lex, sed pulchrae congrua proli.

Quippe sophos docuit naturae providus ordo,

Qui matutino concresecunt tempore foetus,

55 Pulchrius effictam membris assumere formam,

Hoc ratio ipsa probat. Nam quum nox humida coelo

Labitur et dulcem spargit per membra soporem,

Tum calor e summis subit interiora, ciboque

Acrius incumbit nativae munia complet.

60 Robore tum vegeto ventris praemansa teruntur

Frustula, quae speciem lactentis adeptae cremoris

In iecur irrepunt, rutiloque imbuta rubore

Sanguineo totum perfundunt flumine corpus:

Unde et foecundos latices genitalia sugunt,

65 Quis fervore novo spumantia semina manant.

Namque intertextis plexu centuplici venis

Spiritibusque iterum mixtis, concoctior humor

Evadit vitaeque capax animique futuri.

Intempesta igitur prudens vitare memento

70 Basia, ne studio Veneris frangente calorem

Naturae turbetur opus, praecepsve libido

Venturo lugenda ferat dispendia nato.

Quis nescit crudo distentum nectare quondam

Indulsisse Iovem Iunoni, atque inde creatum

75 Vulcanum turpem coelique ex arce ruendum?

Hic adeo informis vultu membrisque pudendus,

Ut nec eum mensa superi Pallasque petito

Sit dignata toro, foedo sed corpore spretum

Iusserit ad calidum Veneris migrare cubile.

80 Haec etiam omnimodis nullo discrimine iungi

Sueta viris talem hunc fastidit saepe maritum,
 Connubiique sacras gaudens contemnere leges
 Saepius innumeros admittit ad oscula moechos.

Nec satis est instantem operi atque ingesta coquentem

85 Praepropero coitu non abduxisse calorem,
 Est aliud, quod nosse iuvet. Tu respice solers,
 Qua coeli facie, quo sidere coniugis arctos
 Amplexus subeas foecundaque basia libes.
 Non etenim tanti refert, quo lumine primos

90 Vagitus infans édat maternaque rumpat
 Vincula et exiliens utero se prodat in auras,
 Quanti, quo radio, quibus astris semine utroque
 Concepto humana incipiat coalescere moles.
 Scilicet hiscenti qui fertilis humor in alvo

95 Conditur et calidis fervens congressibus haeret,
 Sidereos magis influxus supremaque fata
 Excipit et valido cedit mollissimus astro.
 Sed quis tanta queat summi recludere mundi
 Arcana et pulchras fatorum evolvere leges?

100 Tu Dea, quae rutilis celsum caput inseris astris,
 Uranie, cui sordet humus, cui sidera tota
 Se pandunt, rege cantantem coelestia vatem.
 In pulchro labor est et nostram gloria Musam
 Pulchra manet, si divinas quas condimus artes

105 Numine felici inspiras atque ora resolvis.

Nimirum aurato quod fulget fornice coelum,
 Quaeque coruscanti scintillant lumine flammae
 Aetheris, haud mera sunt oculis spectacula nostris.
 Non ideo innumeras stellas inspexit Olympo

110 Omnipotens, ut nos pictura pascat inani,

Altera condendi ratio fuit optima mundi.

Nonne vides, ut diversis surgentibus astris
Aestusque pluviaeque et agentes nubila venti

Temperie varia terras, pontum, aëra mutant?

115 Quis neget imbriferas Hyadas? quis Oriona nimbos

Cogentem? Viden' ut ferventes Sirius agros

Urat et irriguos sitiens exsorbeat amnes?

Quid memorem summo coëuntes aethere summos

Fatorum auctores? Saturnum falce tremendum

120 Sanguineumque Iovem et spirantem proelia Martem?

Horum si iunctos rabidus Leo colliget ignes,

Heu quot subiectas perdent incendia gentes!

Funera quot truculenta dabit furialis Enyo!

Mutatis rerum vicibus subversa fatiscunt

125 Imperia, atque novi venient ad sceptrum tyranni.

Talia congressu simili coëuntia quondam

Sidera Pompei movere et Caesaris iras,

Romaque Thessalicos foedavit sanguine campos,

Et (vatum nisi vana fides) quae nunc quoque Gallos

130 Hispanosque fero committunt Marte ruentes,

Armatusque adigunt in mutua vulnera reges,

Haec eadem sunt fata poli: nam sidera mixta

Saturni, Iovis et Martis iunxere malignos

Ignes, qua rutilus distendit brachia Chiron. —

135 Necnon quae tetrum dispergit in inguina virus

Foeda lues, Venerisque usus corrumpit amoenos,

lisdem sideribus iunctis producta refertur.

Namque ferunt ipso quo tempore turpis in orbem

Irrupit labes, contagiaque horrida fudit,

140 In Cancro sidus Martis colisse furentis,

- Et qui liventi Saturnus nigricat astro. —
 Sed quid tantorum resero penetralia Divùm,
 Summarumque vices rerum causasque retexo?
 Expediam pulchros quae fingant sidera natos,
 145 Et quae nos docuit pulcher dictator Apollo.
 Antiquo fama est homines doluisse sub aevo,
 Et Superos quondam crebris tetigisse querelis:
 Plurima quod passim foedis natalibus orta
 Corpora in humanam ferrent opprobria gentem.
 150 Nescio quo coeli vitio, quo semine pleni
 Tunc uteri illepidam fundebant undique prolem:
 Tunc rarus decor ornabat sponsosque nurusque.
 Ergo ut sorditiem hanc summa despexit ab arce
 Coelicolum princeps, Divos Divasque faventes
 155 Coniugiis rutilas accersit ad aetheris aedes.
 Advolat ante omnes pictis pavonibus auras
 Pronuba Iuno secans, sequitur Cythereia mater
 Vecta Cupidineis vastum per inane columbis.
 Accurris Lenaeae Pater, tuque inclyta cultrix
 160 Auricomae segetis, (quis enim sine numine vestro
 Fortiter uxori incumbat Veneremque frequentet?)
 Concilium magnum complet formosus Apollo.
 Consedere Dei atque Deae. Tum Iuppiter alto
 Exorsus solio paucis humana recenset
 165 Taedia et infames turpi propagine terras.
 Dumque haec omnipotens expendit opemque requirit,
 Delius assurgens, postquam est data copia fandi,
 Talia voce refert: hominum maleprovidus usus,
 O Superi, et celsi damnanda inscitia mundi
 170 Illepidos generant pueros turpesque puellas.

- Atque ut cuncta meo de sidere sidera pendent,
 Fas mihi sit coeli pulchras exponere vires,
 Nec vulgata loqui. Obliquo qua cingitur aether
 Zodiaco, astrorum rutilantes cernitis ignes
- 175 Claraque bisseñas referencia signa figuras,
 Hinc oris fluit omne decus pulchrique venustas
 Corporis, hinc etiam vultus deformis origo.
 Nam dum prolifica fervent genitalia lucta,
 Si simul emerget fugientis corniger Helles
- 180 Vector et ignito in coelum se vellere tollet,
 Quae tunc concipiet, nil pulchri proferet uxor.
 Oblongum pueri collum, nec idonea crura,
 Incurvumque caput defixaque lumina terrae,
 Duratae cutis asperitas niveique capilli
- 185 Corporis immani meli iungentur inepte.
 Praecipue si Saturni fax improba tetris
 Inficiet radiis ortum vel Martius ignis,
 Quippe abigunt omnes ex omni parte lepores
 Haec invisā bonis infausta que sidera natis. —
- 190 Nec magis arident radiantia cornua Tauri,
 Aut transversa tuens oculus violentius astrum,
 Pleiadumque chorus. Pulchro licet ore superbae,
 Pleione genitae, matris pulchra ora referrent,
 Nil tamen efformant lepidum, nisi Cynthia, nostra
- 195 Luce micaus, leni radio candentia fingat
 Membra creetque cutem blando laevore coruscā.
 De Tauro quid plura? satus sub sidere bruto
 Oblongas infans nares nimiumque patentēs,
 Pinguia colla, oculos turpes et lumine torvos,
- 200 Illepidam frontem, rufos per tempora crines,

- Nigra supercilia et magno de pectore raucam
 Vocem habeat foedamque agresti corpore molem. —
 At Geminis decor omnis inest formaeque venustas.
 Hos Heleuae pulchros, concordia pectora, fratres
 205 Et puro Ladae prognatos sanguine, coelo
 Donavit pater omnipotens, voluitque beatam
 Innocuo semper nexu producere prolem.
 Nec tantum lenes oculos ridentiaque ora,
 Et niveum praestant per laevia membra colorem,
 210 Sed blandos animi mores et lumen amoeni
 Ingenii, placidasque artes, gratamque loquelam.
 Scilicet his Maia genitus dominatur in astris,
 Facundasque serit vires, quae gratia mentis
 Corporis ingenui molem comitatur honestam. —
 215 O quam dissimiles radios ex aequore surgens
 Obscoenus Cancer concepta in semina vibrat!
 Hic ex immundis foede conflatus asellis,
 Et turpes pandens chelas, deformia confert
 Membra, oculos parvos, tetros nullo ordine dentes,
 220 Pinguis aqualiculi gibbum, gracilesque lacertos,
 Atque humili toto contractam corpore molem. —
 Sed quae detraxit Nemeaeae claviger heros
 Terga ferae, urenti fulgentia in aethere flamma,
 Haec flavos praebent crines oculosque feroces,
 225 Pectora lata, artus longos proceraque membra.
 Ecquid enim humani furialis bellua possit
 Conferre, Argolicos quae cum disperderet agros,
 Herculis indomita meruit succumbere clava?
 Et quamvis solium rutilo hoc sub sidere dudum
 230 Fata mihi dederint, fausto vix lumine possim

Frangere naturam turpem rabiemque Leonis. —

Hunc sequitur Virgo nitidis spectabilis astris,

Iustitiaeque Astraea tenax, quae ferrea secla

Insanumque solum fugiens successit Olympo.

235 Cernitis eximiam lucem qua Spica coruscat,

Aemula fax Iovis innocui, non purior ignis

Scintillat radiisque uteros melioribus implet.

Virginis ergo oriens sidus foecunda fovebit

Semina formoso influxu, speciesque decoras

240 Laudandosque habitus vultusque inducet amandos. —

Nec minus oblectant orientis lumina Librae.

Hic, Charitum regina, domum sedemque locasti.

Viribus hinc validis, facie pulcherrima fingis

Corpora, formosos pueros lepidasque puellas.

245 Novi equidem hoc signo Saturni sidus iniquum

Exaltare suum robur, fuscumque colorem

Per reliquos artus infesto lumine spargi.

Sed tua praecellit virtus, Cytherea, tuoque

Munere se nivea profert albedine vultus. —

250 At quis ferre queat, quae teter ab aequore surgens

Scorpius illepidis deturpat membra figuris?

Ille venenata verrens magnum aethera cauda

Pulchrum odit: parvos oculos rufosque capillos

Ingenerat, magnosque pedes, oblongaque crura.

255 Has vires sortitur Orionis interfector

Sordidus ac putri telluris pulvere cretus. —

Phillyrides vero Chiron, praeceptor Achillis,

Quem Divum pietas pulchro donavit Olympo,

Non ita deformat natos: nam si exerit undis

260 Aut caput aut humeros aut tensae spicula dextrae,

- Conceptus beat et formosis influit astris.
 Ast si posterior cauda fulgebit equina,
 Non ita felici turgebunt semine matres. —
 Quis Capri hirsuti torpentia sidera nescit?
- 265 Haec horrenda domus Saturni turpia quaeque
 Conferet et natós vix ulla ex parte beabit. —
 Hinc Phrygius puer exoricens urnaque benigna
 Fertilis ad pulchram disponet semina prolem. —
 Aequorei demum Pisces, quibus humor abundat
- 270 Frigidior cassaeque haerent in corpore vires,
 Producent capita exigua, exilesque lacertos,
 Distortam formam et parvae compendia molis. —
 Quid loquar oppositis errantia sidera flammis
 Luceque quadrata pulchrum corrumpere Olympum?
- 275 Quis nescit trini radii et sextilis amicos
 Influxus? si praesertim tu coelicolúm rex,
 Tuque Cypri regina, astris fulgebitis aequis
 Prosperaque optatae dabitís primordia proli.
 Nec latet ad lepidam sobolem conducere vernos
- 280 Amplexus, laeto quo tempore parturit omnis
 Natura et radiis turget vitalibus aër.
 Sed calor aestivus, quo fervet torrida bilis,
 Multus et in tenues vanescit spiritus auras,
 Effoetaeque fluunt vires, vix sufficit almae
- 285 Progenerandi operae. Autumni vix tabida confert
 Temperies aut vesanae inclementia brumae.
 Ergo imprudentes homines nimiumque salaces
 Nec faustos satagunt radios nec tempora laeta
 Eligere, ut pulchrae sobolis fundamina ponant. —
- 290 Assensere omnes Superi, iussuque Tonantis

Sculpta haec in crocea divina effata papyro,
 Quae dudum in sacri penetralibus abdita Pindi
 Nunc mihi sidereae panduntur munere Divae
 Uraives, nostra cui nil iucundius arte.

- 295 Vos igitur, vos dulce patris cognoscere nomen
 Qui cupitis, pulchrosque in secula fundere natos,
 Conspicite attenti, quo tempore, quave sub hora
 Quodlibet emergat sidus, quo lumine tactum
 Saturni, Iovis aut Martis, quos Delius ignes
- 300 Torqueat in Venerem, Lunam Atlantisve nepotem.
 Nec vos hoc studium deterreat, omnia nam sunt
 Perspicuis tabulis signata volumina coeli
 Atque in ephemerides recta ratione relata,
 Quae legere haud pigeat. Sed et horis bis duodenis
- 305 Quotidie aetherei vertigo absolvitur orbis,
 Ut quocumque velis sub sidere basia figas.
 Nec satis est, pulchrae qua coelum congruit arti
 Noscere et ad Venerem magis aptum assumere tempus,
 Sunt alia, o sponsi, vobis momenta tenenda.
- 310 Ne premite uxores (quidquid prurigo fatiget),
 Dum fluit in latebras uteri multaue pererrat
 Menstruus illuvie reseratque cava oscula sanguis.
 Si faciatis enim, coenosa uligine semen
 Extinctum forsitan coitu vanescet inani,
- 315 Nec dabit optatam turpis lascivia prolem.
 Non secus ac madidos si tritica sparget in agros
 Agricola imprudens, laetas haud cernet aristas,
 Rustica nec flavas cumulabunt horrea messes.
 Si tamen humentem qui stillat sanguis in alvum
- 320 Non vetet impuro coeuntia semina nexu,

- Quam misera emerget proles! Elephanticus infans
 Nascetur foedaeque feret contagia leprae:
 Quippe venenata, qua sordent menstrua labe,
 Hac etiam pueri radix vitiata laborat.
- 325 Ecquid enim faece hac muliebri tetrius usquam est?
 Si cadet in vites effusa saburra novellas,
 Si teneras fruges aut insita germina tinget,
 Omnia marcescent subito quasi fulgure tacta.
 Si canis hanc faecem sitiendi glutiet ore,
- 330 Hunc aget insanum rabies exorta repente.
 Ergo huius veneris lutulentas spernite, sponsi,
 Illecebras, nitidisque uteris inspergite semen. —
 Vos etiam, o lepidae uxores, quae grata virorum
 Basia confusis labiis ulnisque fovetis,
- 335 Proh pudor! haud natibus nimium crissantibus almam
 Perturbate operam: crebris subsultibus omnis
 Mascula vis utero vix connivente fatiscet,
 Quaque subintrarat refluet disperditus humor.
 Imo et foecunda si forte haerebit in alvo,
- 340 Motibus immodicis excussum semen utrimque
 Invalidos foetus divulsis partibus edet,
 Nec vestri optando gaudebunt robore nati.
 Namque ut naturae penetralia coeca recludam
 Solertesque oculos subeat genitalis imago,
- 345 Hacc legite atque uteri genuinam attendite formam.
 Est locus in spatiis latitans abdominis imi
 Distinctus modica cavitate pyrique figura,
 Ductilis hunc membrana rotundaeque instar alutae
 Efformat, quam vena duplex, arteria, nervus
- 350 Sanguine spiritibusque rigant e corpore toto.

- Hunc uteri fundum vocitant, hunc linea recta
 In dextrum laevumque secat: mas creditur alveo
 In dextro, in laeva coalescere foemina cella.
 Hac via per ductum oblongum, quo penis amice
 355 Stringitur et calidum semen iaculatur in antrum,
 Collum uteri physici dixere, huic intima cervix
 Adnata abstrusos claudit mira arte recessus,
 Dum ruat in venerem rigida tentigine fervens,
 Et pulchram meditando valido molimine prolem
 360 Sponsus aret dulci naturae vomere campum.
 Quippe ad masculine semen se proripit hiscens
 Os uteri, suctuque cavam proleat in alvum
 Spumantem humorem et muliebri semine miscet.
 Sic ergo in sese cavitas uterina reducta
 365 Subsedit, cogitque arctis amplexibus albam
 Sementem, humani foecunda exordia nati.
 Qualia ab ingesto persentit gaudia succo
 Ventriculus, quem dira fames divellit inanem,
 Talia concipientem uterum solatia replent.
 370 Unde agiles nimium motantesque inguina coxae
 Delicias omnes effusaque semina perdunt.
 Nec mihi displiceat, quorundam hic vota parentum
 Rite secundare et gratam praescribere normam,
 Qua generare mares valeant, nam mascula proles
 375 Stemmata magnorumque decus sustentat avorum.
 Nec desunt, qui foemineam sermone maligno
 Dedecorent sobolem: pravo quasi devia lapsu
 Frustrataque opera natura invita puellas
 Gignat et in terras effundat amabile monstrum,
 380 Sed stolidum errorem melior sententia vicit

- Et blandum merito sexum donavit honore.
 Nos tamen interea maribus praecepta serendis
 Scribamus, dudum ut vigeant ingentia regum
 Nomina patritiique alta de gente nepotes.
- 385 Imprimis vegetos vivoque calore micantes
 Exultare mares, recta ratione periti
 Agnovere sophi. Suadent hoc firma virorum
 Robora masculoque acres sub pectore vires,
 Impavidique animi vigor et civilibus aptum
- 390 Ingenium et longo mens indefessa labore.
 Ergo ut masculeam certo conamine prolem
 Coniugia instaurent, calido sibi sanguine venas
 Impleri apposita victus ratione laborent.
 Ecquis enim in vasis semen genitale subactum
- 395 Sanguineo ex humore neget, quum plurimus album
 Spiritus inducat spuma candente colorem?
 Unde dapes calido humentique per intima succo
 Confertas iuвет ingerere, ex his viscera ut almos
 Continuo eliciant ad mascula semina rores.
- 400 Quin etiam aëreis turgere alimenta necesse est
 Spiritibus, dulcique uteros gaudere vapore,
 Si tibi mens stabiles maribus firmare Penates.
 Hic tales numerare cibos me recta docendi
 Lex adigat, nisi foecundis hos prodiga passim
- 405 Natura uberibus dextraque effundat aperta.
 Sufficiat geniale ad opus celebrare Lyaei
 Munera laetitiamque Dei: nam vitis amicos
 Masculeam ad prolem praebet iucunda liquores,
 Praecipue quae nectareis Burgunda racemis
- 410 Luxuriat, vel quae Campana exultat in ora,

Aisiosque hilarat pretioso palmitē colles.

Vos ideo, o lepidae uxores, queis mascula cordi

Progenies, modici rutilantia pocula Bacchi

Ne pudeat miscere cibis, laetisque maritis

415 Concordi optatam ad sobolem vos iungere victu.

Quin et temperiem vobis natura tepentem

Indidit humentesque uteros, quos fervor Iacchi

Exacuat maribusque aptam contemperet alvum.

Nec tamen immodico vos indulgere iuvabit

420 Lenaeo, nimiis vini stagnantia rivis

Viscera nativum minuunt vesana calorem,

Nec dare sufficiunt maribus primordia firmis.

Nonne mero Liber nimio prolutus amicam

Dum strinxit Venerem temulentaque basia fixit,

425 Obscoenam genuit crudo de semine natam

Nodosis pedibus pallentique ore Podagram?

Usque adeo moderata regat prudentia potus.

Nec tantum patrem Bromium, sed et oscula matris

Idaliae modico ore petant, quos masculus haeres

430 Tangit et ingenui cognomen nobile nati.

Nimirum amplexus crebri nativa caloris

Munia corrumpunt, aqueoque serosa liquore

Semina foeminae reddunt accommoda proli.

Ergo ubi rara venus subigendis tempora succis

435 Aequa dedit, licuitque penum cumulare calentem

Prolifici humoris, mox sidera mascula laeti

Vir mulierque notent, calidis coëantque sub astris

Qualia sunt Aries, Gemini, fulvique Leonis

Sidus et aetherae rutilantia lumina Librae,

440 Chironisque micans fulgor, radiantis et Urnae.

- Errantes etiam stellas coelestis alumni
 Uranies aptas maribus novere creandis,
 Saturnum, calidumque Iovem Martemque ferocem,
 Teque o iucundae lucis dator auree Phoebe,
 445 Quo cuncta expanso spirant viventia mundo.
 Unde ubi masculeo in signo fulgebit Eous
 Iuppiter aut rutilo foecundus lumine Titan,
 Exercete operam dulcem Cypriumque laborem.
 Matutina solent etiam producere gratos
 450 Basia laeta mares, longa nam cocta quiete
 Semina robustis ponunt fundamina natis.
 Nec satis est, utero calido excepisse feracem
 Sementem, est aliud soboles quo mascula surgat.
 Seminei simul ut rores ab utroque parente
 455 Decidui in blandos uteri subiere recessus,
 Protinus in dextrum latus inclinata recumbat
 Alma uxor: dextro sed enim concepta sub alveo
 Semina masculeam formabunt fervida prolem.
 Quis nescit laevis dextras praecellere partes,
 460 Confertoque vicens corpus refovere calore?
 Unde mares perhibent dextris de partibus ortos.
 Imo et naturam quos arte iuvare parentem
 Cura tenet, stricto laevum constringere nodo
 Testiculum satagunt, dextro ut de flumine totum
 465 Semen eat, nec firmo operi fons laevus inundet.
 Sic ubi robustos operosa ad aratra iuvenco
 Atque aptanda iugo colla optavere bubulci,
 Florentes annis tauros, laevisque revinctos
 Testibus, in pulchras incendunt rite iuvenco.
 470 Tanta mares passim gigaendi cura fatigat!

Quid pronum hic laudare viri, uxorisque supinum
Concubitum iuuet? horrendas quid pandere causas
Informis molae? quid monstra? quid Hermaphroditos?
Omnia iam vulgata, sed et mihi casta Camoena

475 Ora verecundo monstrans suffusa pudore

Obstrepat et leviter vulsas admurmurat aures:

Lascivum calamum siste, inquit, honestaque verba

Ingenuam condant castis sermonibus artem.

Fescennina pudent Musas, et coelibe vate

480 Digna parum Paphiis sunt admiscenda choreis,

Obsequor et Cypriae reticens mysteria taedae

Iam coalescentes accingar dicere foetus.

LIBER TERTIUS.

ERGO ubi conceptus certissima signa recentis
Elucent, ut, qui dulcis genitalia tentat
Horror, et admissum semen testata voluptas,
Osque uteri penitus clausum, mensesque retenti,
5 Hincque redundanti turgentes sanguine mammae,
Protinus ut pulchri concrescant membra puelli
Curam adhibete nurus. Praegnantum incuria germen
Corrumpit plerumque obtortaque corpora reddit.
Sed quia se nostrae coepit iam prodere menti
10 Natura, et lepidos placuit penetrare recessus,
Dicamus, qui foeta uxor se tempore primo
Conceptus geret, ut pulchra incrementa capessant,
Qui bene commixto coalescunt semine foetus.
Vos modo, Pierides, castissima numina Musae,
15 Parcite, si Veneris repetitum pagina nomen
Crebra sonet vestrasque iterum perducatur ad aures.
Amplius huic nullam laudem dabo, pestis acerba
Praegnantum Venus est, pulchrumque opus improba
foedat.
Namque Cupidinea mulier si pruriet oestro,

- 20 Conceptumque novo turbabit semine semen,
Forte superfoetans, conniventisque recluso
Ore uteri, male concretam superingeret offam.
Aut motis coitu nimio, haud impune, pudendis
Vix coeptum crudo foetum deponet abortu.
- 25 Ceu quum vere novo cerasuntis fertilis arbos
Parturiit flores, rubri primordia fructus,
Pulchraque virgineis promisit fercula mensis:
Huius si teneros agrestis dextera ramos
Concutiet motu nocuo, spem diruet omnem
- 30 Aestivae Pomonae et primula munera perdet.
Concubitus igitur crebros, quos foeta frequentat,
Quis non damnabit? quum nec lasciva capella
Obscoenaeque lupae subeant hircosque luposque,
Dum gravidos gestant accepto semine ventres?
- 35 Sed locus hic, coeptique operis subiecta requirat
Materies, ut praegnantis quis victus alendae
Sit melior, pulchraeque canam praecepta diaetae:
At quoniam docti haec passim scripsere medentes,
Nunc mihi praecipuum labor est attingere punctum.
- 40 Ut primum humana commixtum ebullit in alvo,
Aeternoque animo fundat pulchra atria semen,
Tu satage, o praegnans, ne tristibus anxia curis
Atra melancholicae offundas phantasmata menti,
Nec turpes oculis facies aut sordida monstra
- 45 Obiicias, simulacra tibi obversentur ubique
Formosa et laetos semper recreantia visus.
Namque ubi fervet opus naturae, spiritus alto
De cerebro affusus calida se miscet in alvo
Prolifico humori, partesque hunc versat in omnes,

- 50 Quasque gerit species invicto robore cudit,
 Unde novam sequitur subiecta potentia legem,
 Formatrixque typo nonnunquam cedit iniquo.
 Sic ubi triticea in maetra diluta tepenti
 Flumine fermentoque acri praegnantia turgent
- 55 Farra, tumetque calens ferventis massa farinae,
 Si manus adveniat pistoris, crustula fingit
 Omnimoda et libi genus omne, omnisque figurae,
 Sic quoque semineam versant phantasmata molem.
 Nec solum haec sero sunt observata sub aevo,
- 60 Aut veteres latuere sophos, nam quis tua nescit
 Semiferis horrenda toris natalia Chiron?
 Oceani proles pulcherrima Phillyra quondam
 Saturni pectus rapido inflammarat amore,
 Utque senex tantae impatiens incendia flammae
- 65 Ferre diu haud poterat, tenerae insidiatur amantis
 More Dei, et lepidae molitur stupra puellae.
 Forte in natali ludebat littore Nympha
 Nerëidum comitata choro, quum falcifer ardens
 Hanc rapit et nemorum latebrosa in devia ducit.
- 70 O quantos gemitus! quanta o suspiria fundit
 Phillyra, dum raptum sibi virginitatis honorem
 Sentit et hirsuti foetentia basia Divi!
 Hanc mater Cybele coelo exaudivit ab alto,
 Lascivumque olidi scelus indignata mariti
- 75 In medium irrumpit, violataque foedera lecti
 Ulta voluptates et adultera gaudia turbat.
 Hanc adventantem ut vidit Saturnus, equina
 Ocyus indutus specie se subripit irae
 Zelotypae uxoris, sylvaque reconditur atra,

- 80 Dum gemit arborea deserta puella sub umbra
 Virgineum florem excussum labemque pudoris.
 Nec tamen interea senis insinuata salacis
 Semina pulchrum uterum formosa prole bearunt,
 Sed postquam noni accedunt fastidia mensis,
- 85 Maturumque uterus gestit deponere foetam:
 (Horresco referens) cauda se prodit equina
 Semiferus dorsoque et cruribus hispidus infans.
 Quis memorare queat, quos pulchra puerpera fletus
 Fudit, inhumani partus opprobria lugens?
- 90 Vos, o coerulei mitissima numina ponti,
 Nerëides querulae miseratae damna sororis,
 Dicite, quae vestros lacrymarum copia fluctus
 Turbavit? quo planctu imae gemuere cavernae?
 Mene (ait) immeritam stupro violavit iniquo
- 95 Antiquus Divum pater, ut mea viscera fundant
 Prodigia obscoenae prolis monstrumque pudendum!
 Quin potius, Lucina, tuo exanimata furore
 Occubui, et dirus properavit funera partus!
 Non adeo invisum Superis caput astra malignis
- 100 Obruerent radiis, peioraque fata pararent.
 Dixit et immodicis animique et corporis aegrae
 Torminibus mediis languens vox faucibus haesit,
 Et gelidis maduere udi sudoribus artus.
 Hanc ubi deficientem animo pia turba sororum
- 105 Cernit, opem medicam subito parat, atque liquore
 Cardiaco actutum dilutam porrigit ambram,
 Quam pater Oceanus divino promit ab alveo,
 Ut fugientem animam recreato in pectore sistat.
 Utque novas sensit vires lucemque reductam

- 110 *Nympha gemens, coepit moestas iterare querelas,
Tartareasque domos Stygiamque optare paludem:
Dum levis obrepit somnus, qui fessa benigna
Membra levat requie, et cerebro phantasmata lacta
Obtendens varia demulcet imagine mentem.*
- 115 *Tunc se sopitae Nymphae dedit altera Nympha
Conspicuam, variis rerum celeberrima formis
Phantasia, instabilis vultu, nunc mole pusilla,
Nunc ingens, nunc splendenti candore corusca,
Nunc atris obscura genis, exinde colore*
- 120 *Diverso exultans diversisque inde figuris.
Hanc rerum innumerae species, hanc ordine nullo
Circumstant simulacra modis volitantia miris.
Sed lepido tandem ore nitens, hac voce iacentem
Aggreditur, somnique leves intercipit usus:*
- 125 *Parce genas lacerare, tui causa ipsa doloris
Phillyra, quae crebra Saturnum mente revolvens
Acris equi forma indutum hinnituque ferocem,
Hoc corrupisti foedo phantasmate prolem.
Namque ego, quae species humanis mentibus omnes*
- 130 *Offero, et internum moveo per singula sensum,
Te quoties vidi recolentem hirsuta ferini
Membra Dei, quum te stupratam liquit opaco
In nemore, uxorisque procacia iurgia fugit.
Haec fera quadrupedis species, haec turpis imago*
- 135 *Usque tuo obversans animo calidisque recepta
Spiritus, pulchrumque uteri bacchata per antrum,
Humano dorsum capiti coniunxit equinum.
At tibi praegnantem si mens non laeva fuisset,
Nec me tam foedam toties tibi pingere formam*

- 140 Iussisses, tua divino de semine proles
 Incorrupta foret nec turpi mixta figura.
 Ut tamen aegroto quaedam solatia cordi
 Ferre queam, tristemque animi sedare dolorem,
 Accipe Phillyridem quae sors manet optima natum.
- 145 (Credere nec mihi te pigeat, nam conscia fati
 Saepe fui, nec semper inania somnia fingo.)
 Ille tuo exiliens utero qui prodiit infaus,
 Quum pueri et iuvenis crudos superaverit annos,
 Maturumque virum prudens effecerit aetas,
- 150 Nil sapiet vulgare, animo super aethera vectus
 Omnia pervadet magni penetralia mundi:
 Abdita non illum naturae arcana latebunt,
 Herbarum vires rapidique volumina coeli
 Callebit, nec mentis opus studiumque sagacis
- 155 Ingenii imminuent villosi tergora dorsi.
 Ipsa quoque aeterno Nerei de semine creta
 Pulchra Thetis natum ipsa tuo concedet alendum
 Chironi, sobolique tuae submittet Achillem. —
 Haec fata, in tenues evanuit ocyus auras
- 160 Phantasia, et vigilem fugiunt phantasmata Nympham.
 Hoc somno erectas vires et gaudia sentit
 Phillyra, vesanasque levant insomnia curas:
 Quae dum mente agitat versatque examine crebro,
 Reddita lux oculis tandem et solatia cordi.
- 165 Sed quoniam tam saeva tulit sibi taedia foedi
 Obiecti species, posthac nec grandia cete,
 Nec turpes magno nantes in gurgite phocas,
 Caeruleos nec delphinas, nec te quoque Proteu,
 Cernere dignata est, nec vos Tritonia proles:

- 170 Assiduis sed Nereidum permixta choreis
 Nil nisi formosos respexit provida vultus.
 Vos ergo, o gravidæ! si mens est edere natos
 Corporis egregii, solertem impendite curam,
 Ut semper subeant oculos pulchra omnia vestros.
- 175 Si puer in votis lepidus, formosus Apollo
 Formosa vestros delectet imagine visus,
 Aut qui infelicem Corydona urebat Alexis.
 Si magis arridet præstanti foemina forma,
 Conspicite aut Venerem, qualem Titianus amoena
- 180 Depinxit tabula, aut Danaën pulchro ore nitentem,
 Dum pluvio hanc implet genialis Iuppiter auro.
 Si tamen et nostri decus haud ignobile secli
 Susplicere est animus, pulchrae observetur imago
 Phyllidis, in nostros qualis fuit obvia sensus,
- 185 Dum nos vesano quondam torreat amore.
 O quam conspicua fulgebat mira iuventa!
 Quae roseo ore magis? nivea quae fronte puella
 Candidior? quae grata magis se corpore toto
 Exhibuit moles? et amandos fusa per artus
- 190 Blanda Charis spiransque omnis per membra Cupido?
 Verum o humanae nimia inconstantia sortis!
 Floridus hic periisse decor iam coepit, et aevi
 Conditio infelix lapsos desiderat annos:
 Iam rugae subeunt, iam dens obscurus hiulco
- 195 Ore patet raroque albescens area crine.
 Atque adeo nostras quae quondam flamma medullas
 Pangebatur, nunc extincto fervore quiescit.
 Nunc saevos Phyllis mutata trucidat Amores,
 Et quae pulchra malum dederat, dat foeda medelam.

- 200 Hanc ideo ut diversam hodie se monstrat ab illa
 Quae fuit, effugite, o foetae, ne turpis inurat
 Effigies turpem concepto in semine formam.
- Nec me hic praetereat Charicleae candidus ortus,
 Et nivea Aethiopi facies contraria matri.
- 205 Nam dum admissum utero semen Persina fovebat,
 Andromedes tabulam candenti fronte decoram
 Acrius inspectans simulacra albentia traxit,
 Unde a materna nigredine degener orta
 Filia, quot casus terra iactata marique,
- 210 Quot subiit saevae repetita pericula mortis!
 Donec nudorum antistes tunc forte sophorum,
 Sisimithres, miserae reclusit fata puellae,
 Atque albi causam vultus detexit Hydaspi.
 Sed quoniam, o calidae Meroës venerande sacerdos!
- 215 Quae simulacra refers patrium mutasse colorem
 Virginis, haud aperis, quo robore praedita tanto
 Suffecere operi, liceat mihi mente sagaci
 Quaerere, quo natura modo haec miracula praestet.
 Nec mihi sufficiant Stagiritae dogmata, vana
- 220 Decantata schola maiorisque indiga lucis.
 Ast hortis, Epicure, tuis, unde abdita rerum
 Principia educam, fas sit succedere, nostro
 GASSENDO monstrantē viam, quo doctior alter
 Nec melior quisquam, naturae arcana latentis
- 225 Eruere et coecas potis est reserare latebras.
 In primis magno in mundo aspectabile quidquid
 Oppositosque ferit sensus, corpuscula quaedam,
 Subtiles tanquam exuvias hinc inde fluore
 Continuo circumfusas dispergit in auras,

- 230 Atque haec cunctarum rerum simulacra vocantur,
 Quae simul impigris pennis motuque volucris
 Praedita vel minimos gaudent penetrare meatus,
 Implicitisque atomis sensoria quaeque pererrant.
 Neve hic, assiduis credas effluxibus ipsam
- 235 Corporei obiecti molem debere minorem
 Agnosci demum, magnaue ex parte fluentem.
 Namque hae pertenues cum deripiuntur abunde
 Bracteolae, subeunt aliae leviterque subintraunt,
 Unde novo accessu cita compensatio fiat.
- 240 Imo has concisas adeo exilesque putabis
 Effigies rerum, ut quae defluxere per annos
 Centenos, simul aggestae vix lumina tangant,
 Nec possint vel araneoli contexere stamen.
 Nec magis ipsarum motum inficere volucrem,
- 245 Namque leves solis radios fluxumque perennem
 Lucis et aetherei praevertunt sidera mundi,
 Usque adeo rapidis alis simulacra feruntur!
 Ipsa quidem e rebus quae sunt derepta venustis,
 Leniter afficiunt oculos sensumque titillant,
- 250 Quippe suo laevore placent, globulisque rotunde
 Contextis pupillam aditu solantur amico,
 Irrepuntque poris quibus intertexta patescit.
 Mox animae ipsius substantia convenienti
 Idolo exultans, calidi penetralia cordis
- 255 Laetitia suavi distendit, et ipsa refundens
 Iucundae simulacra rei per mollia spargit
 Viscera, maternaue agitat glomerata sub alvo:
 Quaeis dum formatrix concepto in semine fervens
 Afficitur natura, nova mox concita norma

- 260 Pulchrum texit opus, pulchraeque ad imaginis instar.
 At si de turpi erumpent idola figura,
 Asperitate fera fodient oculosque animumque,
 Et quasi spicululis infesto stamine iunctis,
 Invadent tristes sensus mentemque lacescent.
- 265 Unde atrox odium mox surget et anxius horror,
 Quo contracta gement praecordia, foedaque trudent
 In latebras uteri foedae simulacra figurae.
 Tunc ideo tenerae prolis qui membra Prometheus
 Finget, ad obscoenam speciem sua diriget orsa,
- 270 Infamique typo turpis signabitur infans.
 Nec stupeas inclusum utero, matre ocyus ipsa,
 Mutari facilem varia ad signacula foetum.
 Nimirum ut mollis, qui pendet ab arbore, fructus
 Grandinibus diris et saevi flatibus Euri
- 275 Obsistit levius, gravioraque damna capessit,
 Quam qui lignoso durescit robore caudex:
 Sic uteri appendix foetus liquentia membra
 Sortitur, minimis etiam magis obvia noxis.
 Ergo per integram gestandi tempus imago
- 280 Mente vicens animae formantis dirigit almam
 Saepe operam, lepidaeque evadit regula formae.
 Viscera prima quidem et totius stamina molis
 Corporeae natura insternit tempore primo.
 Dein reliquos artus affuso sanguine fingit,
- 285 Carneaque adiunctis infereit membra lacertis,
 Extenditque cutem frontemque exornat et ora.
 Unde nihil volvas animo, nil lumine fixo
 Inspectes, quod forte notis deturpet iniquis
 Pulchrum opus, et recto naturam e tramite flectat.

- 290 Nec satis est animum lepidis mulcere figuris,
 Corporis immodicos motus, crebrasque choreas
 Vitet foeta uxor, praesertim tempore primo
 Conceptus, nec non ubi maturescere foetum
 Postremi ostendunt menses, partumque minantur.
- 295 Quippe ligaminibus teneris per tempus utrumque
 Conniventi utero foetus suspensus adhaeret,
 Unde abigat crudum, torto vel corpore turpem
 Saeva parens, rapidis si vibret saltibus artus,
 Concutiatque levi membra exilientia planta.
- 300 Utque seni Coe violento exercita saltu
 Psalteria concretae geniturae exordia prima
 Prodidit, et coeptae corrumpit stamina prolis:
 Sic etiam octavo quae Bacchanalia saltat
 Mense nurus, grandis dirumpit vincula foetus
- 305 Praepropere, et fuso exundantis sanguinis amne,
 Difficili partu, poenas pro crimine pendit.
 Ergo quis insanis celebrantes orgia ludis
 Praegnantem ferat? et strepera invitante palaestra
 Alterno implicitas per mutua brachia nexu?
- 310 Quum tamen hic solitis vos interdico choreis,
 O gravidae! haud me ideo nimiam laudare quietem
 Credatis, nec vos teneat contrarius error.
 In cunctis servare modum ratio optima suadet.
 Nec foetam lento iuвет indulgere veterno,
- 315 Ducere vel residem malesana per otia vitam.
 Desidia humorum densam cumulante saburram
 Nativus calor obruitur, ne se enthea virtus
 Formatrix recto foetus lineamine possit
 Exerere, et pulchras membrorum effingere formas

- 320 Sed gravidas modicus recreat labor, atque latentis
Dum sensim reserat spiracula coeca caloris,
Expurgat crassa oppressas fuligine partes:
Unde infans uteri tenebroso carcere clausus
Transpiret melius, vegeto et se robore firmet,
- 325 Quo novus immensum civis prorumpat in orbem.
Quae tamen hic exercitia, aut quod nostra laboris
Ars genus edoceat praegnantem? an vecta patenti
Curriculo aut placidis laeta ad viridaria bigis
Leni corda levet motu, atque exerceat artus?
- 330 Praecipue umbrosis ulmorum ubi semita frondet
Ordinibus, virides qua lambit Sequana ripas,
Parisiumque solum vitreis interfluit undis?
O quanta exultans percellunt gaudia pectus,
Dum sese innumeris volitantes axibus addunt
- 335 In spatia, et crebris remeant loca consita gyris
Intonsi iuvenes pulchraque aetate puellae!
Hic curru aurato rapidisque investus ephēbus
Gaudet equis, flavo per eburnea colla capillo
Conspicuus, chlamydem clavis auroque micantem
- 340 Ventilat et varias radianti vertice plumas,
Eximius rutilo quas pileus explicat orbe.
Parte alia, fronte albenti lepidisque comarum
Cincinnati, tremulis oculis, strictisque mamillis
Praeterit innupta virgo spectanda iuventa,
- 345 Hinc atque inde patens. Hanc pronus amator adorat,
Illa salutantem blandis resalutat ocellis,
Et gratum nutu grato solatur amantem.
Haec sane iucunda hilarent spectacula nostram
Praegnantem, dulcique agitent praecordia sensu.

- 350 Ast ubi finitis excursibus appetit omnis
 Rheda domum, fervetque rotis creberrimus axis,
 Tunc rapido in patulam celer irruit impete portam
 Auriga, hic laxis alium premit acer habenis,
 Alter et effuso certat praevertere cursu.
- 355 Hinc fragor, hinc volucrum radiis persaepe rotarum
 Effractis aperit resupino crure puella
 Quas sinus abscondit casto velamine partes,
 Quodque eheu vidisse piget! deiecta cruento
 Nonnunquam casu mollis virguncula laesam
- 360 Ingemit aut frontem, aut oculos malasque rubentes.
 Haec ideo vitet cursus certamina praegnans,
 Et tardo cedens gressu portam ultima claudat.
 Namque et collisae quamvis innoxia rhedae
 Sors faveat, tamen et gravidam metus ipse cadendi
- 365 Conturbans diro forsā vexabit abortu.
 Quippe coit gelida pressus formidine sanguis
 Confertim, cordisque cavos uterique recessus
 Obruit affluxu subito, iugulatque calorem.
 Unde ego maluerim, crebro resonantia curru
- 370 Vitari spatia, ut cultos secedat in hortos,
 Et pedibus spatiata suis per amoena vireta
 Hauriat optandas Zephyris mulcentibus auras,
 Quae facere eximia cupiet se prole parentem.
 Quum vero hiberni penetrabilia frigora soles
- 375 Inducent, tristi glacie canisque pruinis,
 Arboribusque comas vellent et gramina campis,
 Quo tandem te, foeta, geres? An clausa tepenti
 Sub thalamo Boream falles brumamque vigentem,
 Nec te usquam gelidi premet inclementia coeli?

- 380 Atria operta quidem ventisque impervia multum
 Tecta prohem, quibus immites traducere menses,
 Et validum possis felix educere foetum,
 Sed quoniam modico nonnunquam Aquilone serena
 Ridet hyems, nitidasque brevis sol exhibet horas,
- 385 Has laeta impendas civiliter in visendis
 Matronis nuribusque, tibi quas proxima iungunt
 Compita confinique placens vicinia tecto.
 Hic dulces miscere iocos, hic seria ludis
 Diluere et tumidi liceat fastidia ventris.
- 390 Quodque pia dudum tibi praecepisse fidelis
 Debueram, inprimis summum venerare Parentem,
 Qui te foecundo vivum de semine foetum
 Concepisse dedit partusque ad tempora servat.
 Huius adi sacra templa frequens, semperque colendas
- 395 Muneribus cumula sanctis et honoribus aras,
 Ut demum fausto proles tua numine fusa
 Transigat innocuum laudandis moribus aevum,
 Et mentem patrio coelestem reddat Olympo.
- Atque has a primo conceptus momine leges
- 400 Observes, donec valido conamine foetus
 Erumpens utero materna repagula pulset.
 Imo et maturi quum iamiam tempora partus
 Instabunt, lucisque puer maioris egenus
 Gestiet aethereas tandem se prodere in auras,
- 405 Tunc quoque provideas, ne prouat impete pravo,
 Difficilique ortu corpus distorqueat infans.
 Cerea, si nescis, hoc tempore membra miselli
 In quamcunque (nefas!) formam ducuntur inepte,
 Et saepe illepidam sortitur Agrippa figuram.

- 410 Atque ideo extentis pedibus si prodeat, aut si
 Hanc illamve manum muliebria ad ostia tendat,
 Vel clune obverso natales tentet acerbos,
 Mox fida obstetrix habilis molimine dextrae
 Corrigat errantem motum, in meliusque reducat,
- 415 Dum capite educto primum reliquoque sequente
 Corpore se facili promat conamine natus.
 Unicus hic etenim cunctis nascentibus aptus
 Est modus, ut primo in coelum se vertice prodant.
 Nec satis est, egressu agili emeruisse venustum
- 420 Infantem, ni legitimi nova pignora lecti,
 Appositivse tener cuius foveatur alumnus.
 Praecipue caveas, ne duro fascia gyro
 Mollia membra premat, neve ipso a limine vitae
 Inducat tortam nutrix improvida formam.
- 425 Nonne incomposito quae saepe volumine cingunt
 Vincula stricta latus pueri costasque tenellas,
 Gibbosum faciunt deformi tubere dorsum,
 Elatasque humeris alas surgentibus addunt?
 Quin etiam multi vexant puerilia morbi
- 430 Corpora, queis lenem properes adhibere medelam,
 Si cupis innatum prolis servare decorem.
 Inprimis quae materni exanthemata gignit
 Sanguinis illuvies, papulasque inhonesta minantes
 Ulcera, sollerti Paeon medicabitur arte.
- 435 Ridentes ne forte oculos nasumque gasaque
 Laevoremque cutis corrumpat foeda cicatrix.
 Heu! quot virgineos immani strage lepores
 Perdidit haec immunda lues! quot lilia fronti
 Chloridis eripuit, tenerosque occidit amores!

- 410 Ipsa Deae quondam similis Galataea, priusquam
 Sordida sensisset tetrae contagia labis,
 Nunc tanti morbi feritate cavata genarum
 Marmora, et acre malum luget stillantis ocelli.
 Ipse quoque, innumerae quem deperiere puellae,
- 445 Deliciae que sui sexus, formosus Amyntas,
 Postquam dira luis foedarunt stigmata vultum,
 A cuncta passim iam fastiditur amante.
 Quum tamen haec ad Paeonios pia cura nepotes
 Spectet, et exilis superet molimina vatis,
- 450 Haud ego sustineam tanto succurrere morbo.
 Praeterea nostrae quis coepta audacia Musae
 Ferre queat, si quae docto modulamine, magne
 SAMMARTHANE, tua legimus cantata Camoena,
 Haec eadem illepedo vanus clangore recantem?
- 455 Vos potius tenerae aetatis pernoscere pestes
 Quos iuvat, et pulchro labem hanc avertere ab ore,
 Vos SAMMARTHANI divina poemata crebra
 Pertractate manu, doctasque evolvite chartas.
 Hic totas Heliconis aquas, hic flumina Pindi
- 460 Tota hausit, nullam non novit Apollinis artem.
 Interea nostrae succedant otia pennae,
 Et quae Pegaseo in coelum subvecta volatu
 Abiectam despexit humum, nunc praepete lapsu
 Subsicens placida demum requiescat in umbra.
- 465 Fors erit, ut quondam redeuntem pectora Phoebum
 Admittant, pulchraeque canam consortia mentis
 Atque incorruptos formoso in corpore mores.
 Ecquis enim crassa errorum caligine coecum,
 Aut foedum vitiis animum, speciosa cientem

- 470 Membra ferat? vel coelesti de culmine fusam
 Misceat obscoenae telluris sordibus auram?
 Sed tantae rationis opus, conamina tanta
 Ferrea vix nostri mereat vesania secli,
 Quippe hodie virtutis amor studiumque pudoris
- 475 Exulat, apparetque ullus vix cultor honesti,
 Ex quo ad perpetui furialia munera Martis
 Nostra peregrinos adscivit Gallia mores.
 Vos adeo (indigetes Divi) quos Celticus orbis
 Tangit et Hectoreae desciscens gloria gentis,
- 480 Vos tristes mutate vices, regnique fatiscens
 Sustentate decus, dulcemque inducite pacem:
 Ut tandem innocuas recolamus Palladis artes,
 Inque suum redeat pretium Parnassia laurus.

LIBER QUARTUS.

QUAE tamen ignavam pertentat barbara mentem
Segnities? nostrasne diu obmutescere Musas,
Aut patiar lento Phoebum torpere veterno?

Hactenus egregios vultus artusque venustos

5 Diximus. Hic superest operis pars optima nostri.

Hic hominis coeleste decus, mentisque canenda

Nobilitas, pulchroque micans in corpore virtus.

Tu Dea, quam summo de vertice Iuppiter almus

Fudit, et illaesum iussit servare pudorem,

10 Ingenuasque artes colere, et probitatis honestos

Exercere modos, sanctosque inducere mores,

Casta Minerva, fave! Non hic Cytherea profanas

Miscebit flammis olidaeque incendia taedae,

Sidereum spirant praecordia pura furorem.

15 Ex quo e diluta finxit tellure Prometheus

Os sublime hominis, coelestemque indidit ignem,

Quo mens aethereis splenderet congener astris,

Saepius insane Superos tetigere querelae.

Divina licet effigie aeternoque decore

20 Conspicuis sua stultus homo primordia damnat,

- Incusatque Deos, dirisque innoxia verbis
 Fata onerat, quod materna eiiciatur ab alvo
 Nudus ad humanae miseranda incommoda sortis.
 Quid me (ait) avulsam Phoebeo e sidere flammam
 25 Accepisse iuvat, calidoque in corde vigorem
 Aethereum et divae lumen spectabile mentis,
 Si cunctarum orior rerum indigus? inscius? infans?
 In duram proiectus humum velamine nullo
 Et miserum querulis signans vagitibus ortum?
 30 Ipsa etiam obscoenum prona spectantia fronte
 Bruta solum tamen ingenito sibi robore gaudent,
 Adnatisque armis laedentia quaeque repellunt,
 Quadrupedes servant densae per corpora setae,
 Cornuaque, et duram quae roborat ungula calcem.
 35 Tutantur pisces squammae, aëriasque volucres
 Remigium alarum et mordacis acumina rostri.
 Nec non omnigenas facili passim ubere nutrit
 Terra feras, cum me interea ceu dira noverca
 Perpetuo cogat victum sudore mereri.
 40 Imo hic, quo reliquis videor praecellere, splendor
 Sidereae mentis crassa caligine primum
 Obruitur, multosque diu coecutit in annos,
 Donec me tandem rerum experientia segnis
 Instituat vel morosi doctrina magistri.
 45 Tunc quoque quot subeunt teneram fastidia mentem,
 Dum veri abstrusum decus aut discrimen honesti
 Quaerit, et ingenuas extundere nititur artes,
 Dum veneris rapidos satagit compescere motus,
 Immanisque feros irae fraenare furores?
 50 Usque adeo humanam damnant fata impia prolem?

Scilicet hae stolido erumpunt de pectore voces,
 Has vesanus homo effutit, quum numen iniquum
 Mentitur, iustisque intentat crimina Divis.

Quis tamen ista ferat pravae dicteria linguae?

55 An tu delicias orbis terraeque decorem
 Inficiari audes hominem, qui robore mentis
 Aeternae et validae rationis viribus omnis
 Naturae tenet imperium, mundumque gubernat?
 Laevia membra quidem et nullo munimine tecta

60 Nascuntur tenero infanti, sed provida mater,
 Quae caro totis opibus succurrat alumno,
 Non deficit, donec firma compagine corpus
 Crescat, et innatum prodat mens inclyta lumen.
 At simul eximio ratio fulgore coruscat,

65 Subtilique acie rerum discrimina cernit,
 Cuncta sibi parere iubet, sectatur honesta,
 Turpia declinat: pallatia, moenia, leges
 Condit, et ipsa suum quem conflavere tyrannum
 Magna elementa colunt, sublimiaque ora verentur.

70 Saepe (fatebor enim) premitur mens pondere densi
 Corporis arceturque polo, sed se tamen ima
 Tolleat humo, si quando volet, cognataque tangens
 Sidera se patrio generosam reddet Olympo.
 Ardua non refero, proprio dum lumine sese

75 Lustrabit coelestis homo, terrestria spernet,
 Vanaque despecti ridebit frivola mundi.

Hic tamen arte opus est, etiam praecepta invabunt
 Arcendum a vitiis animum, mentisque vigorem
 Exerere, innocuae properabit regula vitae.

80 Non equidem inficior, pulchro quin sanguine cretos

Sideribusque bonis morum comitetur honestas,
 Et patrum in natos abeat cum semine virtus,
 Pulchra tamen plerumque labant: et qui male
 prolem

Educat, hanc perdit, primordiaque optima vertit.

85 Unde hic insanos possum incusare parentes,
 Quos tam coeca tenet natorum incuria, alendos
 Ut passim ignotis tradant nutricibus, unde
 Innumera e tetro manent dispendia lacte.

Namque ut corporeas sileam quas lactea noxas

90 Pocula prima ferunt, ipsam quoque laedere mentem
 Lac solet et pravos animi producere mores.

Quis neget impurum meretricis ab ubere succum
 Exsugi, unde irae, foedaeque libidinis ignes
 Corda urant, castumque vetent habitare pudorem?

95 Tu quoque, fraterno maduit cui sanguine dextra,
 Romule, cui raptas placuit temerare Sabinas,
 Et Latias vastare domos et vivere raptō,
 Nonne fero de lacte lupae mammisque cruentis
 Atroces hausisti iras animumque rapacem?

100 Ergo ubi delecta est moris lactisque pudici
 Nutrix, ingenuis quae sit sapientia natis
 Indenda, attenti e nobis ediscite patres.
 Ipsa etiam invita male concreti indole nati,
 Legitimis crescet studiis exercita virtus.

105 Sic quondam assiduo sophia indefessa labore
 Socratis infausto genio atque in prava ruenti
 Obstitit, et pulchro perfudit lumine mentem,
 Unde per Argolicas sapiens celeberrimus urbes
 Promeruit sacris nomen memorabile Delphis.

- 110 Non tamen hic omnes morum conscribere leges,
 Est animus, sed summa sequens fastigia rerum
 Quae pueris, quae puberibus sint apta regendis
 Praecepta, et teneras quae flectant optima mentes
 Consilia, apposito quo sum potis ordine pandam.
- 115 Principio infantum dum muta superfluit aetas
 Humore immodico, nec adhuc parva ora resolvit,
 Tunc tantum satagas, ut mollia corpora dulci
 Augescent victu, motuque exercita blande
 Firmentur, sumantque habiles per membra figuras.
- 120 Quippe sub hac aetate latet sopita recentis
 Vis animi, nec dum ingenito se lumine promit.
 Sicubi coeruleis Titan emergit ab undis,
 Humentemque torum liquidae fugit Amphitrites,
 Vix minimos spargit radios lucemque pusillam,
- 125 Donec in aethereas surrexerit acrior oras.
 Sed postquam blaesae distinguere verba loquela
 Incipiet puer humanasque emittere voces,
 Mox curis animate piis pater adveni, et alti
 Iura Dei propera crescenti infundere nato:
- 130 Ut quae prima puer balbutiet ore venusto
 Verbula, divinas laudes coelique benignas
 Virtutes resonent fusumque per omnia numen.
 Si quando horrissonos comitantia fulgura bombos
 Aethera discindent, subitoque insueta fragore
- 135 Pectora subvertent puero, incutientque tremorem:
 Huic superum ultrices iras animumque Tonantis
 Insinua, quod magno hominum Divamque parenti
 Contemnat segnis meritum persolvere honorem.
 Sic Iovis iniectus sapiens timor aequa tenellae

- 140 *Corda dabit proli sanctaeque exordia legis.
 Forsitan et sola tandem ratione magistra
 Nosse Deum posset felici sidere natus,
 Sed nullis patrum monitis haec sera veniret
 Notio, nec nisi provecto illucesceret aevo.*
- 145 *Hinc coecam miseror sortem lugendaque fata
 Occiduae gentis, quae nostris invia dudum
 Puppibus, adversis figit vestigia plantis.
 Haec licet innumeros seclorum viderit orbis
 Mirandasque vices rerum mundique tenorem,*
- 150 *Vix tamen insertos sentit per singula Divos.
 Usque adeo doctore opus est, ut numina noscas!
 Nec satis est, puero Iovis inspirasse potentis
 Imperium, cultusque sacros sanctumque timorem,
 Ipsum etiam sic instituas, ut pectora nullis*
- 155 *Assuescant odiis: cunctos sic diligat, ut quae
 Displiceant sibi non aliis infligere tentet.
 Quid referam grato venerandos corde parentes?
 Aut consanguineos aut longaevae ora senectae?
 Aut Themidis magnos proceres, rerumque magistros?*
- 160 *Haec sunt quae puero vel ab ipso limine vitae
 Praecipies, divinae haec sunt compendia legis.
 Ast ubi paullatim crescens adoleverit aetas,
 Iamque capessendis monstraverit artibus aptum
 Ingenium, mentemqueabilem verique capacem,*
- 165 *Protinus ingenuis studiis se tradat adulti
 Vis animi, facilisque adeat prima atria Musae.
 Nonne magis dociles aevi sibi vindicat annos
 Mnemosyne, Aonidum genitrix, mollemque cerebri
 Temperiem et vegetos nativo robore sensus?*

- 170 Ergo quae memori debent sub mente reponi
 Ocyus, ut variis accommoda nomina rebus
 Ex Graeco Latioque penu deprompta, vel ipsa
 Pulchri quidquid habet viventum lingua Quiritum,
 Gallicaque eximiis hodie ditissima libris,
- 175 Quaeque superba graves extollit Iberia voces,
 Gnaviter assiduaque opera perdiscat ephebus.
 Ipse quoque interea veraces volvere curet
 Historicos, quibus aeternis signata tabellis
 Heroum acta micant, longos memoranda per annos.
- 180 Quis vesana ferat falsaque strepentia fama
 Facta virum, qui nusquam ullo vixere sub aevo,
 Quique leves vano pascunt phantasmate mentes?
 Has commentitias et ponderis omnis inanes
 Historias bonus assuescat contemnere tiro,
- 185 Nec nisi veridicis amet impallescere chartis.
 Nec tamen altisonos pigeat versare poetas,
 Entheus est ollis furor et sapientia miris
 Docta modis, lepidoque placens modulamine virtus.
 Sed pubescenti postquam nova roborata nato
- 190 Accedent primoque animus turbabitur aestu,
 Tunc satage, ut ratio studiis gravioribus ipsam
 Se firmet, properetque feros componere motus.
 Fervida corda quidem et calida turgentia bile
 Vix sapient, vix in crudam prudentia mentem
- 195 Intrabit, sed non ideo hanc obvolveth iniquo
 Turbine tempestas aut tristibus obruet undis,
 Si modo sideream fundet sophia optima lucem.
 Macte igitur generoso animo virtutis amator
 Strenue, ne coecum rapiat te devius error.

- 200 Utque illibatum menti conferre decorem
 Sis potis, et Superis dignam traducere vitam:
 Esse aliquos Manes aeternaque iura supremi
 Crede Dei, quibus astra bonos, horrenda scelestos
 Antra manent, rectaque fluunt mortalia lege.
- 205 Haec est vera hominis sapientia, nobile mentis
 Hoc studium: novisse Deum, sese quoque nosse,
 Seque immortalem cognato reddere Olympo.
 Sed quia virtutum regitur chorus omnis ab ipsa
 Luce intellectus, qua circumfusa voluntas
- 210 Pergit ad innocuos facili conamine mores,
 Hoc ideo inprimis cures, ut plurima mentem
 Notitia illustret, confusaque nubila cedant.
 Novi equidem, angustum miseris mortalibus aevum
 Concedi, unde animum iucunda scientia veri
- 215 Vix subeat, densasque abigat de mente tenebras:
 Sive quod innatum rationis lumen opaca
 Nube tegant tetri fumantia corporis exta,
 Sive quod omnis inops lucis mens inscia crebro
 Indigeat sensu, rerum ut simulacra capessat.
- 220 Quidquid id est, te perpetuo indulgere labori
 Fata iubent, si pulchra animi ornamenta requiris.
 Tu tamen omnimodas rerum pernoscere causas
 Ne speres: nimis immenso se porrigit orbe
 Mundus inexhausto specierum plenus acervo.
- 225 Sufficiet spectare, rato quo cuncta reguntur
 Ordine, et aeternas quas servant sidera leges.
 Aspice, quam pulchra compage cohaereat ingens
 Machina siderea molis, quam fronte perenni
 Luminis in vastum Titan spargatur Olympum,

- 230 Foecundetque leves radiis vitalibus auras:
 Sive indefessa lustret vertigine terram
 Ignivomis invectus equis, sive ipsa rotetur,
 Et circum immotum solem vaga terra pererret.
 Cuncta movet Deus omnipotens, nec talia coecus
- 235 Tam stabili dudum volvat molimine casus.
 Parce tuis, Epicure, atomis sine numine textam
 Congeriem astruere et vanae ludibria sortis.
 Ipsa licet solidis praestent corpuscula rebus
 Materiem, tamen eximia Iovis arte coacta
- 240 Diversas mundo species tribuisse necesse est.
 O quam conspicuo mens exornata decore
 Fulgeret, si rerum ortus et foedera nosset!
 Quotque modis elementa suas miscentia formas,
 Omne genus lapidum, duri genus omne metalli,
- 245 Graminaque et segetes, frondosisque edita sylvis
 Robora, squammiferos pisces, volucresque canoras,
 Foecundique armenta soli, pecudesque ferasque,
 Caeteraque immensi componant corpora mundi!
 Sed nosse humanae praestat miracula molis,
- 250 Divinumque animal, cuius veneranda potentem
 Ora Deum referunt, mortaliaque omnia lato
 Imperio et valida rationis lege coercent.
 Nonne per expansum quidquid diffunditur orbem
 Sola hominis natura capit? Nonne alta rotundi
- 255 Arx capitis, tibi supremam Iovis exhibet arcem?
 Nimirum ut rutili sedet alto in culmine mundi
 Omnipotens, pulchra Divum stipante corona
 Aligerumque choro, queis summa capessere iussa
 Aeternique datum est nutus deferre Tonantis,

- 260 Sic caput humanum nitidi mens aetheris aura
 Incolit: huic adstant sensus, huic plurima gaudet
 Spirituum servire cohors artusque movere,
 Et totum aethereo perfundere lumine corpus.
 Quis neget e medio radiantem pectore solem,
- 265 Cor alnum vitae sidus, quo membra foventur
 Omnia coelestique vigent recreata calore?
 Nonne ut candenti nonnunquam exaestuat igne,
 Subiectasque urit terras accensus Apollo:
 Sic etiam, ignita si quando ebulliet ira
- 270 Cor hominis calidove furens ardebit amore,
 Continuo effuso corpus torrebitur aestu?
 Quid loquar, ut pelago mixtam telluris opacae
 Colluviem referat foecunda humoribus alvus,
 Unde vapor flatusque frequens prorumpat in omne
- 275 Pectoris et capitis spatium, pluviaeque solutae
 In morem toti madeant sudoribus artus?
 Ceu nubes coelo obtensae velamine crebro
 Phoebos adimunt radios et lumina conduunt,
 Sic saepe obscuros fundente abdomine nimbos
- 280 Ingenito splendori animi nox incubat atra,
 Donec discussa redeat caligine lumen,
 Humanoque iubar nitidum reddatur Olympo.
 At vero omne feret punctum, si se quoque norit
 Mens hominis, nil quippe ipsa pretiosius usquam est.
- 285 Haec est vera Dei effigies, ignobilis experts
 Materiae, fati victrix et nescia mortis.
 Haec effusa licet per totos corporis artus
 Crassam agitet molem, tamen impermixta cohaeret,
 Et rerum abstractas species generumque latentes

- 290 Naturas in se reflexo lumine cernit.
 Sic quamquam assiduo moveat moderamine mundum
 Omnipotens, totumque almis concursibus orbem
 Sustineat, rerumque vices et tempora mutet,
 Se tamen aeternum proprioque decore coruscum
- 295 Suscipit, immensoque nitens fulgore triumphat.
 Ergo immortalem quum se mens aemula Divum
 Noverit, an celsum non affectaret Olympum?
 An foedis terrae illecebris correpta caducas
 Sectaretur opes, vani vel inania sensus
- 300 Gaudia, vel stolidos mundi fallacis honores?
 Annon virtutes potius conatibus aequis
 Indefessa colat, vitiorumque agmina frangat?
 Nam si aeterna manent sceleratas Tartara mentes,
 Et contra aethereis succedunt candida campis
- 305 Pectora, quis dubitet iustos acquirere mores?
 Quem non delectet solers prudentia, honestum
 Vestigare habilis, rectumque insistere callem?
 Quis non despiciat venerisque gulaeque pudendas
 Delicias? quis non invicto robore diros
- 310 Contemnat fortunae ictus fatique procellas?
 Paupertas, saevusque dolor, plebisque cachinnus
 Ortum virtuti iucundaque pabula praebent,
 Quoque magis premitur sapiens, magis inde resurgit.
 Sed quia non satis est, propria virtute decorum
- 315 Fulgere, et Superum vitam sedesque mereri:
 Te quoque proficuum patriae, te civibus aptum
 Redde tuis, animumque ad publica commoda confer.
 Nonne animal civile audis, cui mutua cura
 Officiiue pii communis convenit usus?

- 320 Quum tamen haud homines studia omnes omnia tangant,
 Nec grave sit, placito iuvenem indulgere labori,
 Consule nativum genium, et seu pacis amoenas
 Seu minus optandas Martis delegeris artes,
 (Nam plerumque armis fas est sua iura tueri)
- 325 His te agilem accingas, primo dum flore iuventae
 Membra vigent, firmumque micat sub pectore robur.
 Sed caveas ne, dum Mavortia signa sequeris,
 In pravos mores flexu labaris iniquo,
 Bellicaque ingenuam corrumpant crimina mentem.
- 330 In bello praeceps vitium stat, vixque furentem
 Temperat a noxis animum furialis Enyo.
 Atque ideo insanam ne inducat Thracius ardor
 Barbariem, qua miles iners vecorsque ferocem
 Pallada nusquam ulla Musae dulcedine lenit:
- 335 Tu placidis studiis immania dilue corda,
 Et tener immiti Marti iungatur Apollo.
 Ut demum validae laudanda peritia menti
 Accedat, pulchrisque animum virtutibus ornes,
 Te iuvenem peregre varias invisere terras
- 340 Diversosque hominum genios, diversaque regna
 Observare velim, ut memori haec sub mente reponas,
 Ante genus quam tu instituas vitaeque tenorem.
 Nam quum quaeque suos habeat provincia mores,
 Quaeque suum gens ingenium, te cuncta sagacem
- 345 Explorare iuvat, ritus habitusque locorum,
 Quod cunctis vitium populis, quaeque insita virtus. —
 Sic ubi transmissis invises Alpibus almam
 Italiam, gemino pelagi munimine tutam,
 Hic rerum quondam dominam latoque potentem

- 350 Imperio, nunc fractam imbelli robore Romam
 Invenies, sola se religione tuentem.
 Hic Latius miles torpens, et Martis aviti
 Immemor, ignava compostus pace quiescit.
 Quae tamen eximium praefert veneranda cadaver,
- 355 Quaeque tot heroas rutilis URBS addidit astris,
 Haud omni quassa prorsus virtute fatiscit.
 Romuleum quandoque solum, quo semine Divo
 Turget adhuc, seclis praeclara exempla futuris
 Parturit, ingentes animas, queis deditus orbis
- 360 Cedat, et immensi volvatur machina mundi.
 Sic qui hodie nostris praelucet Iulius oris,
 Ausoniae rutilans iubar et Romana propago,
 Scipiadae quos ambo olim Fabiique invictos
 Monstravere animos, uno de pectore promit.
- 365 Non illum frangit rabies pugnacis Iberi,
 Iraque foeta odiis. Non illaetabilis Orci
 Spiritus aut saevos in mutua vulnera Gallos
 Tisiphone exagitans, non atris tetra colubris
 Invidia impavidum potuit convellere, diro
- 370 Quin sua dente secans in cassum viscera rodit.
 Quodque magis mirere, suos quum vindice dextra
 Conterere osos queat, his ignoscere lenis
 Iulius, Aeneadaeque alto cum nomine Iuli
 Iungere mitem animum mansuetaque pectora gaudet.
- 375 Caetera sed variis degit quae subdita sceptris
 Itala gens, audax robur priscumque vigorem
 Exuit, huic superest vaerae solertia mentis,
 Ingenium blandiri habile et sapientia miris
 Mixta modis, suavisque potens facundia linguae.

- 380 Interea ad cunctas aptum sese Italus artes
 Ostendit, sapit in multis, votoque tenaci
 Quae cupit insequitur patiens, nec inania captat.
 Non hunc spes longæ absterrent, longique laboris
 Taedia, non dirae quatit inclementia sortis.
- 385 Providus et frugi rerum dispendia vitat,
 Fortunamque regit, felix industria nomen
 Italicum passim celebrat, gratumque Camoenis
 Ingenium et Phoebum non dedignantia corda. —
 Exinde occiduum si perges visere Iberum,
- 390 Acre hominum genus occurret, fortissima bello
 Pectora, quae totam cupiunt sua sub iuga mitti
 Europam, insana necdum ambitione quiescunt.
 Quin etiam immensum dum subdere cogitat orbem
 Hesperia imperio flagrans, quot adire labores
- 395 Gaudet, ut ingentes animos iugentibus ausis
 Impleat, et regnis nondum exsaturata triumphet.
 Non hanc oceani rabies, non altera mundi
 Sidera et ignoto reboantes aequore venti,
 Non sitis, immanisque fames desistere magnis
- 400 Incoeptis, votisque modos imponere cogunt:
 Tantus amor sceptri, tantae dominatio curae!
 Interea immodici regni dum coeca cupido
 Hispanos agit, placitis parere severae
 Militiae faciles submissa mente capessunt
- 405 Iussa ducum, tetricasque minas nutusque verentur.
 Hoc igitur robur constans, haec Martia gentis
 Temperies, haud ruris amans invertere glebas
 Aut serere aut laetas ulmis adiungere vites
 Conspicitur, sed tota viris omni arte domandis

- 410 Incumbens ense gestit praeferre ligoni.
 Nec tantum bello insignes spectabis Iberos,
 Consiliis sed praecipuos, alteque silentes
 Quae cupiunt tacitoque prementes pectore vota.
 Imo et saepe sacrum dum religionis honorem
- 415 Praetendunt coeptis adduntque ad crimina Divos,
 Plebeiam illudunt turbam, vulgique profani
 Obtusas sancta replent caligine mentes.
 Praeterea inflatis Hispana superbia buccis
 Obtundit patulas tumidis sermonibus aures,
- 420 Exteraque aspernans naso suspendit adunco
 Unde tumorem oris vani ampullataque verba
 Quis ferat, insano dare pondus idonea fumo? —
 Si deinde e calidis remeans regionibus altos
 Pyrenaei apices peragras, Gallosque revisis,
- 425 Hi pro more leves subeunt animoque feroces,
 Omnis et officii immemores, bene vel male facta
 Vix animo recolunt irave ultrice rependunt.
 Huic tamen innatae levitati Martia virtus
 Iungitur et nullis audacia fracta periclis.
- 430 O quoties subito tremuit percussa timore
 Roma potens, quum per Latios se funderet agros
 Indomitus rapidoque erumpens impete Gallus!
 Quid Celtis eversam Asiam Libyamque recantem,
 Totque triumphatas Eoa ad littora gentes?
- 435 Omnia iam celebrata, sed acri Marte furentes
 Vix possunt Galli rebus durare secundis.
 Saepius et pulchris infelix exitus orsis
 Succedit, perditque omnes mens laeva triumphos:
 Sive quod intrepidae violenta ferocia gentis

- 440 Haud perstare diu valeat, seu quod nimis hostem
 Contemnens domitum molli lasciviat aestu,
 Sive quod instabiles animi sese ad nova semper
 Promoveant, partasque sinant arescere laurus.
 Interea reges ceu numina sacra verentur
- 445 Addicti imperiis Franci, nec ferre recusant
 Quidquid subiectos iubeat Diis aequa potestas.
 Unde hic regnatur vere, nec ubique locorum
 Regia maiestas solio magis emicat alto.
 Hic placitum pro iure datur, pro lege voluntas
- 450 Sola tonat, puerique interdum debile nomen
 Invictis succedit avis, populosque coërcet.
 Quid loquar, ut blandis Galla excipiantur in aula
 Hospitiis, quos lugendos sors improba vexat?
 Gallia in externos totis expanditur ulnis.
- 455 Imo alienigenas, aptum queis rebus agendis
 Contigit ingenium et rerum prudentia solers,
 Consilii in partes summas arcanaque regni
 Adsciscit, meritosque excelso donat honore.
 Sic qui nunc placido flectit moderamine Gallos,
- 460 Romanus Latio princeps spectabilis ostro,
 Quam dulci exceptus gremio! sed quanta rependit
 Munera, dum firmis Gallum cervicibus orbem
 Sustentat novus Alcides, clavaque tremendus
 Victrici Hispani Geryonis ora retundit!
- 465 Nec tantum urbana se consuetudine Gallus
 Commendat, vultuque hilari et dulcedine morum,
 Seria sed lepidis grato moderamine miscens,
 Artibus ingenuis Musas sophiamque Camoenis
 Iungit, et abstrusum nihil intactumque relinquit.

- 470 Attica facundis quidquid sapientia chartis
 Protulit, Aoniae quidquid cecinere sorores,
 Quidquid et Ansonii Tiberina ad flumina vates
 Romuleis dixere modis citharaque tubaque,
 Omnia pernosis Galli aequatisque canendo:
- 475 Quippe etiam eximiae vestro modulamine Musae
 Aemula Cecropii resonant Latique Ieporis
 Carmina, et arguto mulcent praecordia cantu. —
 Inde Caletani si traiecis aquora ponti,
 Anglos immanes regumque a caede cruentos
- 480 Repperies, plebem effraenem, sanctisque rebellem
 Legibus et varia cum religione furentem.
 Unusquisque sibi vates, sibi quisque sacerdos
 Hic audit, proprium genium sequiturque proterve,
 Proque animi libito Superis imponit honorem.
- 485 Saepius hinc irae et lacrymae, dum somnia iactat
 Quisque sua, et stricto defendit credita ferro.
 Nec tantum veteres ritus cultusque Deorum
 Contemnerare novis gaudent erroribus Angli,
 Hos etiam in reliquis insana protervia ducit:
- 490 Et si qua antiquas convellat opinio mentes,
 Hanc subito arripiunt et toto pectore firmant.
 Nec tamen omni laude carent: hos nautica virtus
 Ornat et immensi divina peritia ponti.
 Non Anglum Tiphys superet, non fortis Iason,
- 495 Non quemcunque tulit velis audacibus Argo. —
 Quid referam angusto divisos aquore Belgas,
 Non Celtis multum absimiles, nisi regia sceptrata
 Odissent, cara pro libertate feroces. —
 Te quoque non pigeat Germanam invisere gentem:

- 500 Huic alti decus imperii Romanaque cessit
 Gloria, et intrepidis aëquilis fulgentia signa.
 Huic colitur sincera fides, huic callida mentis
 Vafrities agilisque animi versutia fallax
 Displicet, et varios quaerens prudentia gyros:
- 505 Sive quod argenti densoque sub aëre natis
 Germanis haud ingenium contingat acutum,
 Sive quod ingluvie crebra nimioque Lyaeo
 Turgidula obtundant temulentam viscera mentem.
 Quippe his egregium est, pateras haurire capaces
- 510 Implerique mero, non his inhonesta videtur
 Ebrietas, imo unanimi si pectore gaudent
 Foedera percutere et sociales iungere dextras,
 Lenaeo indulgent, per mutua pocula sanctae
 Pignora amicitiae tradunt, pluresque bibendo
- 515 Siccautem calices sequitur fiducia maior.
 Talia Sileni celebrabant orgia quondam,
 Inflatu ut semper fumanti abdomen Iaccho,
 Atque dapes iuter dulces laeto ore canebant.
 Nec tamen immodicos implens Germania ventres
- 520 Omnem animum extinxit: quaedam pars inclyta gentis
 Ingenioque potens mirandas extudit artes.
 Quis nescit, diri resonantia fulmina Martis
 Germana fabricata manu? graphicsque typorum
 Inventas Rheni famosa ad flumina formas,
- 525 Doctorum queis scripta virum pretiosaque Musis
 Carmina venturos durant servata per annos?
 Nec sileam, ut studiis Bellonae asperrima corda
 Teutonicae gentis grata vix pace quiescant.
 Otia quippe suas cernant si involvere terras,

- 530 Finitimi in partem belli concedere malunt,
 Quam placida torpere manu lentoque veterno.
 Hinc apud externos passim stipendia quaerunt,
 Nec pudet, ut pugnent, armatas vendere dextras. —
 Te demum Danos vellem et novisse Polonos,
- 535 Indomitosque Getas, nec enim sarraca Bootae
 Pigra vetant, gelida Musas habitare sub Arcto.
 Sed forsan tot adire plagas, tot dissita regna
 Lustrare, et varios populorum expendere mores
 Vix poteris nimiumque viae perferre laborem.
- 540 Nimirum validos artus cum sorte benigna
 Hunc habuisse opus est, qui tot pervadere tractus
 Sustineat, terrisque diu iactetur et alto.
 Quin etiam quum iam matura accesserit aetas,
 Ferventemque animus peregre sedaverit aestum,
- 545 Sistere tunc gressum, civili munere fungi
 Convenit, et stabili tandem se tradere vitae.
 Ergo tibi vario quidquid didicisse labore
 Contigerit, perpende lubens, vitiisque fugatis,
 Quas apud externas gentes spectaveris, usu
- 550 Illustres tu virtutes amplectere solers,
 Conspicuumque ex his animi compone decorem.
 Sic ubi mellis opus laetis in saltibus Hyblae
 Aëriac meditantur apes, per florida passim
 Rura volant, violas, tymbam, casiamque, thymumque
- 555 Exsugunt, fusosque bono de sidere rores,
 Ut placidas dulci distendant nectare cellas.
 Interea reliquos vitae dum transigis annos,
 Nec decor ingenitus mentisque adscita venustas
 Dispereat, tu clarorum monumenta virorum

- 560 Alternis horis relege, ut, quae multa vagantem
 Haud subiere animum, iucunda per otia discas.
 Praecipue historicis quae sunt insignia chartis
 Magnorum seu facta ducum, seu dicta sophorum,
 Seu positus tibi non visos coelique solique,
- 565 Caeteraque ingenuis quae lucem mentibus addunt.
 Denique colloquiis hominum te semper honestis
 Misceri me auctore iuvat, nam se quoque virtus
 Nonnunquam contage bona per amica propagat
 Pectora, et optandi veneranda scientia veri.
- 570 Quis tamen hic sileat magnatum improvida passim
 Corda patrum, qui infensa suis consortia natis
 Haud animadvertunt, sed libertatis habenis
 Effusis, quoscumque sinunt discrimine nullo
 Et pravos plerumque sibi sociare sodales.
- 575 Nam simul ut se patritius depromet ephebus,
 Inque hominum coetus dabit, exequietque magistros,
 Ne speres ipsum verae virtutis alumnos
 Culturum: scurrae, ganeones, alea, scorta
 Hunc rapient, teneroque animo per lubrica ducto
- 580 Incautum tristi vitiorum gurgite mergent.
 Nec tantum exuitur generoso pectus honesto:
 Ipsam etiam pulchri mentem penetralia veri
 Indagare vetant, coecamque ad devia flectunt.
 Ad mensas, ubi se facilem misceret amica
- 585 Pocula per laetasque dapes minus aspera virtus,
 Indocti accumbunt parasiti, sordida turba
 Assentatorum: sapida hic obsonia laudat,
 Hic stupet ad lautas epulas, hic turpe voracis
 Gutturis exemplum pleno se proluit auro

- 590 Spumantis paterae, Bacchumque ad sidera tollit.
 Alter ventre minor, nec strenuus helluo, mollem
 Commendat Venerem blandosque Cupidinis ignes:
 Ingenuam domini florente aetate iuventam
 Ad scelus incendit: „Culta (inquit) molle puella
 595 O rex subrisit tibi. An hanc fastidit amantem
 Cor iuvenis, nec iucundo indulgebit amori?
 Tu tibi, quod satis est, sapis: aerumnosa Solonum
 Consilia et tetricos felix contemne Catones.“
 Hi sunt convivae, hic de rebus inanibus omnis
 600 Sermo, de recto nihil est quod scire laborent.
 Talibus instanti dictis et plura paranti
 Dicere, quae patulas circum vox adsonat aures?
 Quae facies fulgore novo radiantia spargit
 Lumina, et ambrosiis perfundit odoribus auras?
 605 Calliopen video, specie nec fallor inani.
 Ut comi gravitate nitens, blandoque pudore
 Nobilis! ut miro incessu Dea vera patescit!
 Quid me, Diva, tuo adventu dignaris? an istud
 Quod cecini carmen te Pindi e vertice duxit,
 610 Ut mea conspicua praecingas tempora lauro?
 Perge, ait, et pulchrae quae sunt addenda Camoenae
 Accipe, teque novo repleri numine gaude.
 Non satis est, homines vivendi legibus aequis
 Instituisse mares, animumque ornasse virilem,
 615 Foemina cui grato naturae munere maior
 Ore decor, lepidaeque data est praestantia formae,
 Ipsa etiam propriae mentis rescire venusta
 Ornamenta cupit, propriosque agnoscere mores.
 Et quia formosa specie sexuque benigno

- 620 Gaudemus Divae Aonides, et congrua nobis
 Munia virginibusque aptas pernovimus artes,
 Has non dedigner facili tibi pandere versu.
 Inprimis non tam crasso muliebria corda
 Ficta luto, aut laevam sortita est foemina mentem,
- 625 Quin pulchris etiam studiis sit idonea: coecum
 Quis ferat errorem, quo non licet esse peritis
 Virginibus, verique altas inquirere causas?
 Nempe his innatae lumen rationis ademptum
 Cur fuerit? Cur humanae vis insita menti
- 630 In pulchro sexu sic extenuata fatiscat?
 Dii tantum vetuere nefas, nec solus Apollo
 Artibus ingenuis habilis, Tritonia Pallas
 Has quoque, et Aoniae norunt pia turba sorores.
 Quae tamen (o Gallae gentis vecordia!) princeps
- 635 Nos colit hic mulier? tecum, o Vallesia proles,
 Foeminei omne decus sexus, tecum occidit omnis
 Ingenii muliebris honos, nec discere quidquam,
 Quod decoret mentem, Gallarum ignavia curat.
 Ergo ad Hyperboreum tandem migrabimus axem
- 640 Concretasque gelu terras. Hic magna Getarum
 Regina exosas hac tempestate Camoenas
 Excipit: haec nostras lauros miscere paternis
 Gaudet, et innocuas Marti succedere Musas.
 O fati abstrusas leges! o mira Deorum
- 645 Consilia! eximias quae quondam everterat artes
 Barbara gens, doctumque furens turbaverat orbem,
 Nunc versis rerum vicibus mitescit amoeno
 Ingenio, et tantae studiis sapit heroinae.
 Vos modo Gallarum nuruum densissima turba,

- 650 Si minus ad claras animos advertitis artes,
 Este bonae saltem et castum servate pudorem.
 Vos dum accurato textetis pollice lanas,
 Aut facilem ducetis acum, fusosve colusve
 Mobilibus digitis vilique agitabitis usu,
- 655 Aemula corda piis saltem retinete Sabinis.
 Quis ferat obscoenos mores meretriciaque ora
 Laidis aut foeda turpem pruriginem Floram?
 Quis molles laudet risus, oculosque trementes,
 Aut voces nimium blandas aut verba pudenda,
- 660 Caetera quae pulchri sexus violatur honestas?
 Ipsa quidem aethereo Psyche spectanda decore,
 Talibus haud usa illecebris corrumpit amorem,
 Moribus at pulchris animi castoque lepore
 Non illaudatos accendit amabilis ignes.
- 665 Dixit et in tenues actutum evanuit auras,
 Meque levi confusum abitu tristemque reliquit.
 O Dea, si placido te compellare liceret
 Alloquio, alternisque mihi rationibus uti,
 Quam te ego praestanti vellem sermone morari!
- 670 Tu mihi, quae pulchrum virtus heroica regem
 Reddat, tu celsam regali in corpore mentem
 Regnandique bonas artes, supremaque iura
 Dissereres, altosque animos et regia corda:
 Quae divo canerem iuveni, quem Gallia pulchrum
- 675 Regnatorem amat et solio veneratur avito.
 Huic tua dum cultis divina effata referrem
 Carminibus, quaque arte suis evaderet usque
 Dilectus populis et amanda sorte beatus,
 Forsitan ad nostros cantus adverteret aures,

- 680 Exciperetque lubens gratae modulamina Musae.
 Quae tamen hic nostram stolidam imprudentiam mentem
 Abripit? An princeps streperis circumdatus armis
 Audiat imbelles et amantes otia Musas?
 Scilicet imperiis totam dum effraenis Iberus
- 685 Appetet Europam, et lato grassabitur orbe
 Ambitione furens et iniquo fervidus aestu,
 In bello labor omnis erit, solaque pharetra,
 Non modulante lyra, regi arridebit Apollo.
 Ergo o Calliope valeas! nec me sacer ultra
- 690 Ardor agat sanctumque vigen in pectore numen.
 Tempus erit (diras nec serius impia nectent
 Fata moras), quo tandem odiis saturata cruentis
 Hesperia et saevo nequicquam exercita Marte
 Consilia in melius referet pacemque rogabit,
- 695 Quam pius oranti Gallus non abnuet heros.
 Tunc procul omnis erit belli furor. Occidet omnis
 Effera vis animi regnique insana cupido.
 Tunc quoque conspicuae foliis redimitus olivae
 Musarum adveniente choro LODOICUS amice
- 700 Occurret, gaudensque altis inducet in aedes
 Aonidasque Deas sacrorumque agmina vatam.
 O quam sublimi resonabunt regia plausu
 Atria! quam dulces modulos laeta audiet aula!
 Ferales causas longique exordia belli,
- 705 Quo per bis denos furiis immanibus annos
 Gallicus Hispano miscetur sanguine sanguis,
 Et lati horrescunt diverso milite campi,
 Innumeras classes, constratum puppibus aequor,
 Praeliaque eversasque urbes, terraque marique

710 Et passim alternos utraque e parte triumphos
Maeonio elata execrabitur ore Camoena.

Mox tamen ut tantas strages meminisse pigebit,
Attonitaeque frement bellaci carmine mentes,
Continuo dulci succedet pectine blanda

715 Euterpe, et laetos pacis celebrabit honores,
Suadebitque choros et amoenae gaudia vitae.
Liber et alma Ceres plenis cumulata canistris

Dona ferent, pingues reliquis cum fructibus uvas,
Turgidaque infuso fervebunt dolia musto.

720 Tunc demum pulchram facili quam pangimus artem
Carmine gaudebunt pulchri exercere nepotes,
Blandaue legitimo crebrescent basia nexu.

Sic postquam aethereos iaculatus Iuppiter ignes,
Immanem Enceladum, Coeum, torvumque Typhoeum,

725 Et coniuratos in Olympica culmina fratres,
Disiecit tostos Aetnaeisque obruit antris,
Protinus Aonias Superi excepere sorores,
Magnaue iucundo sonuit victoria cantu:
Laeta serenato plauserunt numina coelo,

730 Ambrosiae rediere dapes et nectaris haustus
Egregii, divae divis amplexibus ulnae
Miscentur, celsumque hilarat pax aurea mundum

VARIETAS LECTIONIS

EDITIONIS PRINCIPIS RARISSIMAE QUAE PRODIIT
LUGDUNI BATAVORUM 1655. 4.

LIBER PRIMUS.

VV. 5. et 6. non habet editio Leidensis.

V. 59. *Unde tot in claris rebus discrimina, quænam.*

V. 81. *Unus erat cultus Superum, non caeca Cupido.*

Inter V. 109. et 110. interponit Leid. hunc:

Perfectamque queant speciem sine nube tueri.

VV. 283. 281.

O fortunatum quem casto ardebat amore

Divum mater Atym! tantæ si basia sicca.

VV. 297 — 359. non habet L., sed in eorum loco:

Usque adeo simili gaudentes flore iuventæ

Proderit ante omnes geniali incumbere curæ.

Nec tamen impubes etc.

V. 367. *Et validam cupit ex utero deponere prolem.*

VV. 396 — 437. non habet L., sed in eorum loco:

*Tu tamen has omnes (nostræ o spes maxima
gentis)*

Despicias, nec te externi capiant hymenæi.

Scilicet haud paucas offert tua Gallica tellus

Regali dignas thalamo et quæ sidere eodem

Prognatæ, haud varia pugnantiæ semina fundant

*Temperie, aut figant ignotis basia labris.
 Nec te coniugii teneat tam caeca libido
 Ut quam aut Italicus iactabit regulus aut quam
 Vel Padus ostendet, Tiberis vel turbidus amnis
 Immeritis adhibere toris digneris et alti
 Stemmatis oblitus vili amplectaris amore.
 Dum tamen ad magni felicia foedera lecti
 Prudenti praestans delectu etc.*

LIBER SECUNDUS.

VV. 1 — 36. ita leguntur in L.:

*Sed iam legitimo sociati numine sponsi
 Foecundos ardent coitus: iam vesper amantes
 Sollicitat Venerisque sacro micat aureus igne.
 Ipse pater saturo turgens abdomine Bacchus
 Saltat et effuso redolentia pocula vino
 Inversaeque iacent paterae, succedit amica
 Lampade ridentes agitans Hymenaeus amores
 Atque maritalem iactans Saturnia taedam.
 Ergo agite o passae genialia proelia matres
 Virgineam intactae zonam discingite sponsae etc.*

VV. 46. 47.

*Nimirum crudam si ad laeta cubilia portas
 Perdicem, incoctaque agitas genitalia coena.*

V. 54. *Qui matutino coeperunt tempore foetus.*

V. 144. *Accipe quae pulchros fingunt bona sidera natos.*

V. 169. *O Superi, et celsi caeca ignoratio mundi.*

V. 204. *Hos Helenae pulchros fratres, concordia corda.*

VV. 236. 237.

*Aemula fax Iovis innocui, qua purior usquam
 Nulla micat radiisque uteros melioribus implet.*

V. 293. *Nunc mihi sidereae reclusa est munere Divae.*

V. 328. Hunc versum excipiunt in L. tres sequentes :

Si mulier praegnans calcabit menstrua, abortus

Continget, si virgo eadem teret infoecunda

Evadet sterilesque infelix exiget annos.

Si canis hanc etc.

VV. 372 — 470. desunt in L.

V. 471.

Quid iuvat hic pronos marium, uxorumque supinos,

Commendare situs? quid veras pandere causas

Informis molae etc.

V. 476.

Obstrepat adductasque pudens admurmurat aures.

LIBER TERTIUS.

V. 5. *Atque redundant turgentes sanguine mammae.*

V. 9. *Sed quia iam nostrae coepit se prodere menti.*

V. 121. *Hanc rerum innumeræ species, hanc mille figuræ.*

VV. 290 — 389. desunt in L.

VV. 399. 400.

Atque hanc a primo conceptus momine legem

Observes, donec perfecto robore foetus.

V. 410. *Atque ideo exertis pedibus si prodeat, aut si.*

V. 440. *Ipsa Deae quondam similis Calirhoea priusquam.*

LIBER QUARTUS.

V. 12. *Diva Minerva fave. Non hic Cytherea profanas.*

V. 44. *Instituat tetrici vel disciplina magistri.*

Inter V. 104. et 105. interponit L. hunc :

Laudandique habitus natalia turpia frangent.

V. 109. *Exitit et sacris nomen memorabile Delphis.*

V. 173. *Pulchri si quid habet viventum lingua Quiritum.*

V. 179. *Heroum acta micant saeculis exempla futuris.*

V. 318. *Non te animal civile putas, cui mutua cura.*

V. 328. *In pravos flexu mores labaris iniquo.*

V. 350. *Imperio, nunc imbellem et sine robore Romam.*

VV. 354 — 381. desunt in L., habet in eorum loco sequentes versus :

*Caetera quae variis degit subiecta tyrannis
Itala gens, veteres animos priscumque vigorem
Exiit: huic superest vafrae sollertia mentis
Ingenium ad fraudes habile et prudentia miris
Mista modis, stolidus qua circumscibitur orbis.
Quid quod adulatrix formas se vertit in omnes
Natio, servitio repens, magnatibus astans,
Subdola, lucro inhians, si iusseris ibit in orcum
Italus esuriens, crimen nec respuet ullum.
Hunc tamen haud credas nulla virtute redemptum
A vitiis, sapit in multis votoque tenaci.*

V. 384. *Taedia, non sortis dira inclementia frangit.*

V. 388. excipiunt in L. sequentes versus :

*Quodque magis mirere, alto quae e culmine summi
Decidit imperii, reges tamen edocet artem
Regnandi, instituitque novos gens victa tyrannos.
Exinde occiduum etc.*

V. 450. *Sola crepat, puerique interdum debile nomen.*

VV. 452 — 465. desunt in L. et in eorum loco habet sequentes versus :

*Quid loquar, ut blande Galla excipiat in aula
Advena, Trinacriis etiam devectus ab oris.
Gallia in externos nimia bonitate redundat,
Imo alienigenis prava ratione regendam
Se tradit plerumque, suumque ingloria robur
Subiicit hospitibus longinquo e littore fuis.
Nec tantum urbana etc.*

VV. 570 — 600. desunt in L.

V. 640. *Concretasque gelu terras, hic magna Gothorum.*

VV. 682. ad 688. desunt in L., in eorum loco habet

L. sequentes:

*Abripit? an princeps vana circumdatus aula
Audiat ingenuas et amantes pulchra Camoenas?
Scilicet indoctos animos ignavaque regum
Corda fovent prava sontes ratione ministri
Utque suum servent regnum, regna omnia per-
dunt.*

VV. 691. et sq. omnes desunt in L. et loco eorum
claudunt poëma sequentes versus:

*Fors erit ut nostri pulcherrima gloria saeculi
Celtarumque insigne decus, rex munere Divum,
Editus, et fati Lodoicus cura potentis
Discussis quondam nebulis diffundat ubique
Ingenitum iubar et proprio se lumine promat.
Sic saepe obscurae denso velamine nubis
Obsitus et tetra pressus caligine Titan
Nativo demum radiantis acumine lucis
Nubila perrumpit victor, seque asserit orbi
Splendidus et toto rutilans spatiaturo Olympo.*

NOTAE

IN LIBRUM PRIMUM.

1. Facile in mentem incurret unicuique legentium primus versiculus Georgicon: *Quid faciat laetas segetes, quo sidere terram Vertere, Mecaenas* etc. Et eiusmodi imitationum nimis ad verbum factarum et ideo minus laudabilem plenum est Quilleti carmen.
48. Cyrus, Persarum rex, sexto ante Christum natum saeculo. Loquitur de hac re Plutarchus (apophthegm. reg. et imperator. s. v. Cyrus): *Πέρσαι τῶν γουπῶν ἐρωῶσι, καὶ καλλίστους ὑπολαμβάνουσι, διὰ τὸ Κῦρον, ἀγαπηθέντα μάλιστα τῶν βασιλέων, γεγονέναι γουπὸν τὸ εἶδος.* Persae adunco naso praeditos amant, pulcherrimosque eos iudicant: quod tali forma fuit Cyrus, quo neminem regum ii maioris fecerunt (Ed. Wyttenbach, Oxon. 1795. 4. Tom. I. p. 481.).
97. Phoebe i. e. Diana, ut apud Ovid. *Metam.* I. 476., Virg. *Georg.* I. 431 al.
104. Vide Pandorae fabulam apud Hyginum et Hesiodum.
118. Nupsisse Pandoram Epimetheo et Pyrrham

- ex eo filiam habuisse, legitur apud Hesiodum, vatem Ascraeum.
159. 160. Zona frigida et torrida homines alit quam maxime deformes, prior scilicet polares populos ut Eskimotas et Groenlandiae Lapponiaeque incolas; posterior Aethiopes.
167. 168. Princeps Arabs est Abulfeda Damascenus, qui sub finem saeculi XIII. et ineunte saeculo XIV. vixit et opus historicum et geographicum reliquit, quorum posterius nuper arabice ediderunt Iouy et Reinaud, Paris, 1829. 4.
190. Turonia, *la Touraine*, provincia Gallica; in qua natus erat auctor, quare eam summis laudibus exornat. Est regio in utraque Ligeris ripa, urbi Turoniorum, quam hodie *Tours* dicunt, circumiacens.
192. Liger fluvius, hodie *la Loire*; Andes, regio Galliae, quae non longum a mari distabat (Caes. bell. Gall. III. 7.) et Turoniae vicina (ib. II. 35.), ita ut sub ea fere regionem ab hodiernis *Anjou* dictam et huic proximas maris oras intelligere possis.
- 235—239. Morbi, quos a coniugium ineuntibus abesse vult, sunt: podagra, epilepsia, mania, melancholia, phthisis et tabes. Et sunt certe omnes eiusmodi, ut a parentibus ad infantes transire non immerito credantur.
241. Antiqua opinio, iam a Praxagora et Democrito prolata, a recentioribus derelicta, cfr. Galeni definitiones medicae n. 439. ed. Kühn, tom. XIX. pag. 449.
283. Cfr. Ovid. Fast. IV, 223 sq. Metam. X, 103. Catull. Carm. 61.
319. Vox *curruca* dubiae indolis est et fere unice

- occurrit apud Iuvenal., Sat. VI. v. 276., ubi alii aliter legunt; in nostro versiculo indicare videtur maritum uxoris infidae.
- 422—436. Hos versus auctor in gratiam Mazariinii apposuit, qui tunc temporis neptim suam, Olympiam Mancini, Ludovico regi in matrimonium offerre conabatur. In priori editione plane contraria sententia hoc loco lecta est.

NOTAE IN LIBRUM SECUNDUM.

23. Puer Oebalius s. Spartanus est Hyacinthus ille, quem Apollo deperibat et qui tandem disco enecatus est ab Apolline iacto et a terra in caput eius represso. Vide Ovid. Metam. X, 182 sq., Martial. Epigr. XIV, 173. Auson. Idyll. XII. de historiis v. 1.
61. Lactens ille cremor est chylus, seu succus lactei coloris, qui e cibis concoctis in ventriculo et intestinis superioribus conficitur et per singularem aliquem canalem (ductum thoracicum vocant) in venas transit, sanguini commiscetur et in hunc ipsum convertitur. Hoc in iecore fieri veteres crediderunt et hoc ipsum viscus pro haematopoëtico habebant.
66. Plexus centuplex venarum intertextarum dicitur hoc loco de propria testiculorum fabrica e vasis seminalibus et sanguiferis varie inter se contortuplicatis contexta.
135. Syphilidem s. morbum Gallicum sub fine saeculi quinti decimi ortum duxisse putabant nonnulli ex coniunctione Martis et Saturni in sidere Cancri. Cfr. Fracastorii carmen de morbo Gallico, Lips. 1830. 8. p. 26 et 67.

179. 180. Vector fugientis Helles est Aries (cfr. Ovid. Fast. IV, 715.), quem reliqua zodiaci signa consueto ordine excipiunt, ut Taurus cum Pleiādibus in hoc signo conspicuis v. 190 sq., Gemini v. 203., Cancer v. 215 sq., Leo v. 222 sq., Virgo v. 232 sq., Libra v. 241 sq., Scorpius v. 250 sq., Sagittarius s. Chiron v. 257 sq., Caper v. 264 sq., Aquarius v. 267 sq., Pisces v. 269 sq. Feliciora signa habentur Gemini, Virgo, Libra, Sagittarius, Aquarius.
321. Elephantiasin et omnino lepram oriri ex coitu cum muliere mensium fluxum habente, prolem scilicet inde enatam serioribus annis elephantiasi laborare aliisque leprosis affectionibus, antiqua opinio est.
- 326 sq. Cum sanguinem mulierum menstruum antiquitus iam pro purgatione uteri et excremento haberent, quotidie etiam observarent e subita mensium suppressione morbos oriri vehementes et periculosos, venenatam huic sanguini indolem adscripserunt, variasque de hac re narrarunt fabulas. Cfr. Plin. Histor. natur. l. VII. c. 15. l. XXVIII. c. 7.
- 335 sq. Cfr. Lucret. IV, 126½ sq., ubi eadem lex scribitur.
- 45½sq. Secundum antiquam et iam in Hippocratis aphorismos (sect. V, 48.) receptam opinionem mares in dextra, foeminae in sinistra uteri parte concipiuntur et nutriuntur. Cum vero uterus humanus, non uti in animalibus bifariam divisus, sed simplex reperiat et unica cavitate praeditus, apud recentiores non amplius huic rei fides habetur. An e dextri te-

sticuli semine mares tantum, e laevo feminae prodeant, non constat.

NOTAE IN LIBRUM TERTIUM.

- 1—5. Certa signa fetus concepti non quidem ad-
sunt, vulgo autem pro eiusmodi signis habentur: maior in ipso generationis actu percepta voluptas, os uteri clausum, menses retenti, mammae turgentes, appetitus ciborum vel imminutus vel adauctus vel perversus, nauseae etc. Aliqua ex his signis iam Hippocrates enarrat aphor. sect. V, 51. 61. al.
62. Fabulam vide apud Hyginum aliosque; a matre Philyra saepius Chiron dicitur Philyreus heros, ita Ovid. Fast. V, 391., Metam. II, 676.
166. Grandia cete, uti Virg. Aen. V, 822.: *Tum variae comitum facies immania cete*, numero plurali ad morem Graecorum: *ζήτη* pro *ζήτεα*.
179. Titianus, *Tiziano Vecelli*, pictor Venetus, Ioannis Bellinii discipulus, natus in regionis Foroiulianae oppido Cadore anno 1477, mortuus Venetiis 1576. Celebrata eiusdem tabula Venerem nudam in lecto recubentem referens asservatur in pinacotheca regia Dresdensi.
223. Petrus Gassendi, philosophiae corpusculari deditus, Quilleti familiaris, natus in oppido Chantersier en Provence anno 1592, mortuus Parisiis 1655. Plurima illi debentur in doctrina physica et philosophica. Vide Eius Opp. omn. Lugd. 1658. fol. Florent. 1727. fol. Vol. I—VI.
- 226 sq. Exponitur secundum systema atomisti-

- cum seu secundum Epicuream philosophandi rationem actio mentis in foetum formandum. Conferre licet Lucretii doctrinam de corporum simulacris IV, 33 sq.
300. Vide Hippocratis librum (spurium) de natura pueri, ed. Kühn, tom. I. p. 385. 386.
418. Vertice vel etiam occipitio.
- 432 sq. Sermonem esse de variolis, quae antequam insitio vaccinarum in usu erat, adeo multos infantes vel enecuerunt, vel oculis privarunt, vel foedis cicatricibus in cute dedecoraverunt, facile patet.
453. Scaevola Sammarthanus, *Gauchier de Sainte Marthe*, medicus Francogallicus sub Henrico III. Gallorum rege, scripsit versibus latinis hexametris poëma de puerorum educatione seu potius de medica infantum cura, quod Paedotrophiam inscripsit, et Paris. 1584. fol. min. primo typis edidit. Denuo carmen editum est Lond. 1708. 4. min., de qua editione in prolegomenis diximus. Versio extat Francogallica ab *Abel de St. Marthe*, nepote poëtae, confecta: *La manière de nourrir les enfans à la mamelle*. Paris, chez Claude Barbin, 1698. 8. min., cum textu latino in adversa pagina adposito.
479. Cum Francorum gens origines suas derivet a Troianis, Hectorea hoc loco dicitur. Cfr. Mone, *Geschichte des Heidenthums im nördlichen Europa*. Leipzig, 1822. 1823. 8. Tom. II. p. 118 sq.
-

NOTAE IN LIBRUM QUARTUM.

355. Urbs, scil. Roma ipsa.
- 361—374. Laudes Iulii Mazarinii, summi rerum Gallicarum sub Ludovico XIV. administri, Cardinalis Romanae Ecclesiae. Natus erat Iulius Mazarini ex oppido Piscina in ea Italiae provincia, quae nunc dicitur Abruzzo ulteriore anno 1602., mortuus est Parisiis anno 1661. Horum versuum loco extabat in priori huius carminis editione acris eiusdem Mazarinii censura.
365. Iberi s. Hispani tunc temporis, cum hoc carmen scriberetur, bellum habuerunt cum Francogallis, ex qua re etiam nennulla explicabis in descriptione Hispaniae eiusque incolarum v. 389 sq. Cfr. lib. II. v. 129 sq.
430. Non solum timuit sed vere sensiit Roma Gallorum vim, inde a Brenni antiquissimis temporibus (cf. Livii decad. V. c. 38.) usque ad recentissima.
- 455—464. Iterum de Mazarinio sermo est adulatione plenus.
478. Caletanus pontus hic vocatur, quod antiqui potius Fretum Gallicum dixerunt, nunc Pas de Calais.
479. Carolum Primum regem suum capite plecti passi sunt Angli mense Ianuario anni 1649 et in locum eius Oliverium Cromvell Protectorem agnoverunt, qui rerum regendarum iam potitus erat.
494. Tiphys, navis Argus gubernator, fr. Ovid. Art. am. I. 6.
497. Cum scilicet regis Hispaniae imperium sub fine saeculi sexti decimi abiicerent et rempu-

blicam liberam ex confoederatis provinciis constituerent.

522. Laudes Germanorum de inventis pulvere pyrio et arte typographica. Quod attinet ad vituperium militiae mercenariae et conductivae, id multo minus in Germanorum, quam in Helvetiorum gentem cadit.
535. Sarraca Bootae i. e. plaustrum bubulci, currus Arcturi seu Arctophylacis, igitur Arcti seu Ursae maioris sidus (Arat. phaenom. v. 92. et Cic. vers. v. 96.: Arctophylax vulgo qui dicitur esse Bootes, Quod quasi temone adiunctam prae se quatit Arctum, Cic. Nat. deor. II, 42, 109.)
635. Margarita Valesia, *Marguérite de Valois*, Henrici IV. regis Galliae, uxor (nata 1552., mortua 1615.), quae sui temporis mores et historias lingua vernacula descripsit; vide eiusdem *Memoires*, Paris, 1628. 8. Liège, 1713. 8., alias. Multo antea iam alia Margarita e regia Gallorum stirpe nata, *Marguérite de France*, Francisci I., regis Galliae soror, lepidas conscripserat fabulas et narrationes: *l'heptameron des nouvelles*. Paris, 1559. 4., alias.
640. Facile intelligitur sermonem hic fieri de Christina, Gustavi Adolphi filia et Suecorum, usque dum regno se abdicaret, regina (nata 1626., mortua 1689.), quae vanam quandam eruditionis speciem prae se ferre gestiebat.
674. Ludovicus XIV., qui anno 1638. natus, annum tunc agebat duodevigesimum. Iam anno 1643 rex Galliae factus erat; obiit anno 1715.
-

